

oefent. Zoodra een hand zou verklaren, dat zij zich onafhankelijk gaat rekenen onder haar eigen bestuur, is dit oproer tegen de van God gewilde ordonnantiën. Door met geweld zich te verzetten tegen hare taak, zou zij ten slotte moeten worden afgezet.

Ds. VAN DER HOFF's uitvlucht, dat het na eene bespreking met Generaal ANDRIES PRETORIUS was, dat van die bevestiging werd afgezien — oordeelt zichzelf. „De Christelijke Kerk is geen politieke vereeniging, waarde Generaal, maar ik heb een ordonnantie van Koning Jezus, — en die heb ik in de eerste plaats te gehoorzamen.”

Maar Ds. VAN DER HOFF was jong, onervaren en eierzuchtig.

Wij zullen nu de historie de vraag laten beantwoorden: welke vruchten deze onafhankelijke Kerk droeg voor Kerk en Staat.

In Aug. 1853 vond er eene groote Kerkvergadering plaats te *Rustenburg*, onder voorzitterschap van Ds. VAN DER HOFF. Deze vergadering kwam toen tot het volgend besluit:

1°. Geen andere Kerk zal in deze Republiek toegelaten worden dan de Nederduitsch Gereformeerde Kerk;

2°. De Kerk in deze Republiek zal onafhankelijk zijn van de Kaapsche Synode;

3°. Elke mannelijke inwoner, boven 20 jaren en elke vrouwelijke inwoner boven 16 jaren oud, zal jaarlijks drie shillings moeten betalen tot het onderhoud der Kerk.

Deze resolutiën vormden spoedig het onderwerp van alle gesprekken in de Republiek, en vooral het tweede besluit veroorzaakte groote bitterheid onder de inwoners der Republiek, die jarenlang duurde.

Voor wij verder gaan, moeten eerst een paar opmerkingen worden gemaakt over de toenmalige politieke verwickelingen.

THEAL zegt er dit van: ¹⁾

„Er was volstrekt geen eendracht onder hen. Een poging werd aangewend om een soort van algemeen gouvernement te vormen, door de verkiezing van één enkelen volksraad als een wetgevende macht, maar met vier uitvoerende hoofden, één voor elke der voornaamste partijen. Dit stelsel, zooals te begrijpen is, ging vergezeld van veel wanorde, en werd spoedig gevolgd door de vorming van vier republieken, onafhankelijk van elkander: *Potchefstroom*, *Zoutpansberg*, *Lijdenburg* en *Utrecht*. Hierdoor werd de toestand van zaken niet verbeterd, en men kon bijna zeggen, dat de blanken over de *Vaatrivier* zonder eenig Gouvernement waren” (blz. 393).

¹⁾ *Geschiedenis van Zuid-Afrika*, door GEORGE MCCALL THEAL, L. L. D., 's Gravenhage, 1897.

„In het begin van 1857 nam de *Potchefstroompartij* eene nieuwe grondwet aan, waardoor de Heer MARTHINUS WESSEL PRETORIUS president werd, maar met geen andere macht, dan om de besluiten van den Volksraad ten uitvoer te leggen. In het volgend jaar nam *Zoutpansberg* haar ook aan, en in 1860 werden *Lijdenburg* en *Utrecht*, vroeger vereenigd, ook ingelijfd, zoodat het geheele land ten noorden van de Vaal ééne republiek werd. *De verschillende partijen begonnen nu naar de oppermacht in den Staat te streven, en een burgeroorlog brak uit, waarin eenig bloed vergoten werd.* De vrede werd hersteld in Mei 1864, toen de Heer PRETORIUS erkend werd als de wettig gekozen President, en de Heer S. J. P. KRUGER, als kommandant-generaal.” blz. 398.

Wij komen later op enkele dezer zaken nog terug. Het was noodig deze verdeeldheden te memoreeren, om *drie* redenen :

Vooreerst omdat daaruit blijkt, dat de dusgenaamde „Staatskerk” van den candidaat VAN DER HOFF, slechts een creatuur was van de Potchefstroom-partij, en dus niet omvatte: *Zoutpansberg, Lijdenburg* en *Utrecht*, waar de Ring Transgariëp werd geëerbiedigd, zoodat de voorstelling van Prof. MULLER (den gewezen Hervormden predikant van Pretoria): „ook in het kerkelijke wilden de *Transvalers* nu voortaan afgescheiden zijn van de Kaapkolonie”, in hooge mate misleidend is en men daarvoor moet lezen: *een groep Transvalers*. Uit elk gewoon geschiedboek kan de professor leeren, dat de *Transvalers*, als eenheid gedacht, pas later ontstonden, maar er in Ds. VAN DER HOFF's tijd pure anarchie bestond.

Ten tweede, omdat de politieke geschillen van die dagen door de kerkelijke twisten werden beheerscht, en omgekeerd : de kerkelijke twisten een bitteren bijmaak verleenden aan den politieken strijd. De leiders in het politieke waren ook de leiders in het godsdienstige, en, van elk der groote familie-groepen in dit patriarchale land zochten de aanvoerders hunne positie te versterken, door de poging, een of meer predikanten op hunne zijde te krijgen. Dit werd natuurlijk niet met ronde woorden erkend ; ieder gaf aan zijn drijven den mooist denkbaren glimp ; en zoo gaf de Potchefstroom-partij voor, dat het was om den Engelschen invloed te fnuiken, eene tastbare onwaarheid, die door de overeenkomst tusschen de Ned. Geref. in Zuid-Afrika en deze zelfde partij te Potchefstroom gesloten, voldoende werd weerlegd. Door het aanvaarden van het *geestelijk* gezag onzer Synode bleef de *politieke* vrijheid der verschillende Staten, waar onze Kerk bestond, volkomen intakt. Met de politieke toestanden en partijen in elk der Staten buiten de Kaapkolonie liet onze Kerk zich eenvoudig niet in. Zij vertegenwoordigde de ééne, heilige, algemeene, christelijke kerk, die,

boven alle politieke hartstochten verheven, er steeds op uit was onze Kerk buiten elk politiek gedrang te houden.

Ten derde, dat in die onafhankelijke Kerk, onder een eigen bestuur, de treurigste toestanden van bandelooze willekeur en de diepste ontwaarding *moesten* voorkomen, spreekt wel vanzelf. Wij zullen in het vervolg daarvan sprekende bewijzen aanvoeren.

„Aanvankelijk had de Lijdenburgsche gemeente niet ingestemd, om zich aan het verband met de Kaapsche Kerk, waarin men pas getreden was, te onttrekken, doch dit geschiedde op eene kerkvergadering te *Potchefstroom*. Ds. VAN DER HOFF begaf zich daarop herhaaldelijk naar het Lijdenburgsche en bediende die gemeente als consulent; doch al spoedig vielen er droevige tooneelen voor. Die te beschrijven, ligt buiten ons bestek. Slechts zij hier aangestipt, dat de Lijdenburgers hun afscheiding van de Synode bitter begonnen te betreuren; — deels omdat zij hierdoor hun laatste hoop op een eigen Leeraar, door tusschenkomst der vrienden in *Holland* en aan de *Kaap*, vervlogen zagen, en verder, *omdat de Heer VAN DER HOFF aan Ring noch Synode verantwoordelijk, handelen kon en handelde, zooals hij wilde.*”

Aldus schrijft de Heer F. LION CACHET. Wat hij in zijn „Worstelstrijd der Transvalers”, waar de kerkgeschiedenis uitteraard slechts eene ondergeschikte plaats inneemt, niet kon beschrijven, willen wij in de volgende hoofdstukken met bewijzen staven.

HOOFDSTUK XIV.

De „Smellekamp-zaak”.

Wij herinneren, dat de Amsterdamsche Commissie eene missive, voor den Kerkeraad te *Lijdenburg*, ter bezorging had toevertrouwd aan den Heer SMELLEKAMP. Hoe deze daardoor in de grootste moeilijkheden kwam, leeren ons twee geschriften. Het eerste is getiteld: „*Mijn wedervaren in de Zuid-Afrikaansche Republiek, vooral in betrekking met den Predikant D. VAN DER HOFF, door J. A. SMELLEKAMP, Kaapstad 1854*”. Het tweede heet: „*Verklaring van den Eerw. Kerkeraad van Lijdenburg, in de Z.-A. Republiek, in de zaak van D. VAN DER HOFF, Predikant te Potchefstroom,*

versus J. A. SMELLEKAMP, *gedaan in onze vergadering te Lijdenburg, dato 1sten September 1854*”. Wij zullen trachten uit deze beide uitvoerige geschriften, een zoo kort mogelijk verhaal van het gebeurde samen te stellen.

De Heer SMELLEKAMP kwam, den 23sten Febr. 1854, te *Lijdenburg* aan. De Heer VAN DER HOFF was daar juist voor kerkviering aanwezig, en gaf SMELLEKAMP verlof, den 28sten Februarij, in een dan te houden kerkeraadsvergadering, namens de Amsterdamsche Commissie zijne mededeelingen te mogen doen. 's Zondags werd er H. Avondmaal gevierd en ook de Heer SMELLEKAMP nam daaraan deel. Jammer, dat er zulk een diep-treurige nabetrachting op zou volgen! In de kerkeraadsvergadering van Maandag 28 Febr., werden de mededeelingen, van hetgeen de Amsterdamsche Commissie bereids had verricht, met groote blijdschap ontvangen. Men stelde voor, om in de maand Juni, ter gelegenheid van de zitting van den Volksraad te *Rustenburg*, eene gecombineerde Kerkeraadsvergadering te houden, teneinde dan, op wettige wijze, een of meer beroepen te kunnen uitbrengen op een of meer predikanten, onderwijzers aan te vragen, enz. De Heer VAN DER HOFF was evenwel van meening, dat, daar er tegen Januari een kerkeraadsvergadering op *Moorivier (Potchefstroom)* zou plaats hebben, deze punten daar wel konden behandeld worden. Wanneer men nu bedenkt, dat de Amsterdamsche Commissie voor aansluiting bij de Kaapsche Synode was, evenals ook de Heer SMELLEKAMP, zal men gemakkelijk kunnen begrijpen, dat de Heer VAN DER HOFF de zaken op de lange baan wou schuiven. Door den geheelen Kerkeraad en verscheidene achtenswaardige gemeenteleden werd, met groote bescheidenheid, het noodzakelijke van spoedig handelen bepleit; een lang uitstel, zoo zeide men terecht, zou de Amsterdamsche Commissie in den waan kunnen brengen dat men op hare liefdevolle bemoeiingen geen prijs stelde. De Heer VAN DER HOFF maakte een einde aan de discussiën, door op onstuimigen toon te zeggen, dat, al wilde de geheele Kerkeraad het ook zoo, *hij* zulks echter niet wilde, en dat het daarmee uit was.

„Met stomme verbazing”, schrijft de Heer SMELLEKAMP, „aanschouwde ik de vreemdsoortige manier, waop de Heer VAN DER HOFF zijnen Kerkeraad en gemeente behandelde, en van mijnen kant bescheidenlijk in het midden brengende, dat, wanneer er geen wettige redenen bestonden, die het beroepen van een Algemeene Kerkvergadering in Juni verhinderde, het dan, mijns inziens, nimmer wenschelijk konde zijn, onnoodig zooveel tijd te verliezen; doch dat ik mij deze aanmerking alleen veroorloofde als belangstellend vriend, en niet als stemgerechtigde dezer vergadering”, — waarop de Heer VAN DER

HOFF, als een woedende, met een paar gebalde vuisten op mij toesprong, zeggende, dat ik niet moest spreken van belangstelling, want dat *hij* echter het meest van allen belang in de Emigranten stelde; en zeker geloof ik, dat deze betuiging van belangstelling door eenen vuistslag zou zijn vergezeld, ware het niet, dat een ander man daarvoor in den weg stond. Verontwaardigd over de infame handelwijs van den Heer VAN DER HOFF, verliet ik de vergadering zeggende, dat een zoodanig gedrag weinig overeenstemde met dat van eenen Leeraar, maar wel met dat van eenen gemeenen kerel.”

De vergadering geraakte nu in de grootste verwarring. Weldra verlieten ook de gemeenteleden de samenkomst. „*En toen*”, schrijft de Kerkeraad, „*met ons alleen zijnde, dreef, tegen ons gevoelen, de Heer VAN DER HOFF zijnen eisch door, en zelve Scriba zijnde, was haastig zijn gevoelen, niet het onze geschreven en de voortzetting dier zaken uitgesteld tot Januarij 1855.*”

„De door den Heer VAN DER HOFF in deze vergadering betoonde despotieke dwinglandij, vervolgt de Heer SMELLEKAMP, „*in verband gebragt met zijne verkeerde raadgevingen, om de Transvaalsche gemeenten aan het geestelijk opzicht der Kaapsche Synode te onttrekken en geen andere Kerken in het Overvaalsche te veroorloven, dan die der Hollandsch-Gereformeerde, deed bij mij de vrees ontstaan, dat de Heer VAN DER HOFF alles behalve met goede bedoelingen bezielde was, en gedachtig aan Z.Eds. vroegere betrekking van komediespeler, zoo kwam het mij voor, dat Z.Ed. hier de rol van JAN VAN LEYDEN wilde spelen, door zich aan het hoofd te stellen van eene Kerk van zijn eigen maaksel, en die Kerk als het hoofd van den Staat te doen eerbiedigen.*” Daargelaten nu, de wat krasse bewoordingen, waarin de Heer SMELLEKAMP zich uitdrukte, gevolg van de ondervonden beledigingen, bevatten de door ons onderstreepte woorden een niet te miskennen waarheid, die ons den sleutel tot VAN DER HOFF'S persoon en karakter in handen geeft.

De Heer VAN DER HOFF verliet de gemeente omstreeks medio Maart. En te *Lijdenburg* en te *Rustenburg* bleek het den Heer SMELLEKAMP duidelijk, hoeveel ontevredenheid er onder de menschen was omtrent VAN DER HOFF. Velen meenden, dat hij geen wettig geordend Leeraar was omdat hij slechts een stuk van den Heer LAUTS had geproduceerd. De Heer SMELLEKAMP zei: „*indien* de Heer VAN DER HOFF geene andere stukken bezit, dan is hij geen behoorlijk geordend Leeraar. *De Heer SMELLEKAMP wees den menschen er op, dat deze betreurenswaardige twijfel nergens anders door ontstaan was, dan door het dwaze besluit, om zich aan het gezag der Kaapsche Synode te onttrekken, daar er anders eene behoorlijke,*

kerkelijke voorstelling van den Heer VAN DER HOFF had moeten plaats vinden, waardoor alle twijfel dienaangaande ware weggenomen geworden.

Zoo brak dan het tijdstip voor de Kerkeradsvergadering te *Rustenburg* aan; zoowel de vergadering van den Volksraad als dien van den Kerkeraad waren bepaald op 5 Juni, den tweeden Pinksterdag. Des morgens vergaderde de geheele Kerkeraad, voor zoover daar aanwezig, en den Heer SMELLEKAMP werd aangezegd om voor de vergadering te verschijnen. De Voorzitter, de Heer VAN DER HOFF, zeide tot den Heer SMELLEKAMP, dat de Kerkeraad hem voor zich geroepen had, om zich te verantwoorden wegens zijn beschuldigingen tegen den Leeraar Ds. VAN DER HOFF, dat deze geen wettig geordend Leeraar zou zijn; dat hij een tooneelspeler geweest was en dat Professor LAUTS geen Professor in de godgeleerdheid was, maar in de geschiedkunde.

Hierop sprak de Heer SMELLEKAMP als volgt: „Eerwaarde Kerkeraad! Eerwaarde Heeren! Ik ben genegen om mij te verantwoorden, tegen de klachten, tegen mij ingebracht, maar wensch vooraf te weten: in welke betrekking de Heer VAN DER HOFF hier aanwezig is?” Waarop de Heer VAN DER HOFF antwoordde: als President. De Heer SMELLEKAMP hernam daarop, dat de Kerkeraad gevoelen zou, dat hij zich niet kon verantwoorden tegenover een rechtbank, waar de aanklager, beschuldiger en rechter één persoon uitmaakten. Hij verzocht dus, dat een der Kerkeraadsliden in VAN DER HOFF's plaats het praesidium bekleeden zou. In plaats van aan dit billijk verzoek gehoor te geven, ontstak de Voorzitter in toorn en sprak: — *wij volgen weer letterlijk het verhaal van den Kerkeraad*: — „Wij zullen daar wel een einde aan maken, ik zal morgen een klachte inleveren bij den Ed. Volksraad, en u aanklagen als een oproermaker en rustverstoorder. En nu, broeders, klaag ik dien SMELLEKAMP aan, dat hij te *Lijdenburg* onwaardig het Avondmaal gebruikt heeft, en stel voor om hem vooreerst voor één jaar onder censuur te zetten; wat zeggen de broeders hiervan?” Velen antwoordden nu vervolgens: „ja”! maar twee der leden, de eerste onder-teekenaar dezer (L. S. BOTMA) en de broeder ouderling A. GROBLER, stonden op, om tegen deze onwettige rechtspleging te protesteeren, maar VAN DER HOFF schreeuwde hevig en riep: „Wij zullen ons met geene kinderspelletjes ophouden; het is al voorbij; die zaak is klaar! Mijnheer STUART schrijf: „vooreerst voor een jaar onder censuur” (de jongeheer A. STUART Jz. dienende namelijk als Secretaris dezer vergadering). Hiermede was alles geëindigd en stil; de Heer SMELLEKAMP had onder dit alles geen woord gesproken, en verliet, door de vergaderde gemeente gevolgd, het zoo ont-

heiligde gebouw. Onder het publiek buiten de kerk ontstond er nu natuurlijk veel beweging en ontevredenheid over de ongehoorde manier, waarop deze „censuur” in zijn werk was gegaan.

De Heer VAN DER HOFF was met het verkregen resultaat nog niet tevreden, maar wist den Kerkeraad te bewegen, *qualitale qua* een aanklacht in te dienen bij den Volksraad. De vijanden van den Heer S. gingen hier natuurlijk gaarne toe over; en de vrienden stemden er in toe, om langs dien weg deze zaak door een behoorlijke rechtbank te kunnen doen uitmaken. 7 Juni ontving de Heer SMELLEKAMP een oproeping van den Landdrost, zich den volgenden ochtend ten 9 uren voor den Volksraad te komen verantwoorden. Op het bepaalde uur verscheen de Heer SMELLEKAMP voor den Volksraad, die de zaak verwees naar het Hof van Landdrost en Heemraden, om getuigen te hooren. De Heer VAN DER HOFF weigerde evenwel hieraan te voldoen. Hoewel de predikant echter buiten op straat, en in de daarop gevolgde vergadering van den Volksraad op zeer onwaardige wijze optrad, slaagde hij er toch niet in, de meerderheid te bewegen, een ongunstig vonnis over den Heer SMELLEKAMP te vellen. Het was slechts aan de pressie van den krijgsraad te danken, op wiens protectie de Heer VAN DER HOFF tegenover den Raad een beroep had gedaan, dat de Volksraad aan dat openbaar geweld en misbruik van gezag toegaf, en hem eindelijk vonniste met een boete van 500 Rds. en ontzegging van het recht, om zich met kerkelijke en politieke aangelegenheden verder te bemoeien.

Zou de Heer SMELLEKAMP dus zijn opdracht van de Amsterdamsche Commissie niet kunnen vervullen? Velen waren van meening, dat dit tot elken prijs moest worden voorkomen. Verscheidene Kerkeraadsliden en de Commandant-Generaal POTGIETER kwamen hem verzoeken, hun te willen behulpzaam zijn in het verkrijgen van een Leeraar. De Heer SMELLEKAMP antwoordde, dat, hoe gaarne hij ook aan hun verlangen voldeed, het gevelde vonnis hem daarin belette. Daarom werd hem het volgend bewijsstuk ter hand gesteld:

„Ik ondergeteekende, verklaar van den Edelen Volksraad de vrijheid verkregen te hebben, dat de Heer SMELLEKAMP ZijnEdeles bijstand verleen mag, tot het beschrijven van een behoorlijk geordend Leeraar, naar de be-lijdenis der Dortsche Synode, en dat wel voor de gemeenten van *Lijdenburg* en *Zoutpansberg*.

Rustenburg, 6^{den} Juni 1854.

Als getuigen: (w.g.) J. P. MARRÉ.
W. H. JACOBS.

(w.g.) P. J. POTGIETER,
Commandant-Generaal.

De Heer SMELLEKAMP had nu natuurlijk geen bezwaar meer. En de Kerkeeraadsleden? In het *Lijdenburgsche* stuk wordt *dit* gezegd:

„De Heer VAN DER HOFF had (reeds vroeger) deze bepaling gemaakt, dat wij de geschriften daarvoor (voor een beroep) konden laten schrijven door wien wij verkozen, uitgenomen de Heeren J. A. SMELLEKAMP en H. F. BÜHRMANN, dewijl hij niet zoude verdragen, dat zij zulks deden! en dat hij, VAN DER HOFF, wanneer er een predikant tot onze gemeenten kwam, dezelve als oudste Leeraar moest bevestigen in onze gemeente. (Welk een eisch, hij die zelf niet in een der gemeenten kerkelijk bevestigd is!) *Daar wij besloten hadden als kerkeraden om VAN DER HOFF niet meer als Leeraar te erkennen*, volgden wij die order niet op, maar gingen met beide Heeren aan het werk.”

De Heeren SMELLEKAMP en BÜHRMANN hadden evenwel ook hunne voorwaarden. Zij zegden pas hunne medewerking toe, „nadat zij de stellige bepaling gemaakt en de belofte verkregen hadden, dat den Heer VAN DER HOFF geen enkel stuk, door hun geschreven, in handen gegeven zou worden, opdat hij later geen regt zou hebben of kunnen nemen, te zeggen, dat die Leeraar door hem beroepen was en wij nooit de schande wilden beleven te moeten dulden, dat een fatsoenlijk predikant door VAN DER HOFF bevestigd zou worden, of hem, als oudste Leeraar eenige achting zou moeten bewijzen. Dit werd door ons allen, aanwezig zijnde, eenparig goedgekeurd, en nog dienzelfden avond werd door alle Kerkeeraadsleden der twee genoemde gemeenten, de beroepsbrief en de Acte van Waarborg voor het tractement des Leeraars geteekend; alleen de brief aan de Eerw. Commissie te *Amsterdam* namens ons, ontbrak nog, en daar dezelve niet dan zeer laat in den avond gereed konde zijn, en wij voornemens waren om nog dienzelfden nacht naar huis op reis te gaan, hebben wij, zeer laat die brief gereed zijnde, nog denzelven kunnen teekenen en zijn daarop vertrokken.”

De Heer SMELLEKAMP deelt nog mede, *dat de Kerkeeraadsleden zoo'n haast maakten, teneinde niet genoodzaakt te zijn des Zondags bij VAN DER HOFF ter kerk te gaan. Met de Lijdenburgsche Kerkeeraadsleden vertrok nog een groot aantal wagens, met hen, die expresselijk daar gekomen waren, om kinderen te laten doopen, doch gezien hebbende, hoe de Heer VAN DER HOFF zich gedragen had, met schrik voor hem vervuld waren en dus MET HUNNE ONGEDOOPTEN KINDEREN TERUGKEERDEN.*

Toch lieten de Kerkeeraadsleden van *Zoutpansberg* zich weder door Ds. VAN DER HOFF bepraten, om, door zijne bemiddeling, een predikant voor hunne gemeente te laten uitkomen.

Des Zondags waren velen niet gestemd ter kerke te gaan, zelfs acht van

de twaalf Raadsleden, zoowel als de Landdrost en verscheidene gemeentelieden, hielden in een particulier huis godsdienstoefening. *Tevens werd te Rustenburg eene MEMORIE ter teekening rondgezonden, waarbij werd verzocht: „den Heer VAN DER HOFF, wegens diens schandelijk gedrag op den 10 Juni, en wegens de vele ongunstige berichten, die van hem in omloop waren, niet meer als hunnen Leeraar te erkennen, maar den Kerkeraad en den Volksraad te verzoeken van gepaste stappen te nemen om WEDER MET DE KAAPSCHE SYNODE KERKELIJK VEREENIGD TE WORDEN, teneinde voor te komen, dat noch Leeraar, noch andere kerkelijke ambtenaren zich andermaal in leer of wandel straffeloos zouden te buiten gaan.”* Ook nam de dorpsonderwijzer J. W. SPRUIJT zijn ontslag, doch ontving het hem nog toekomend traktement slechts, nadat hij den Kerkeraad had gedagvaard. Ook hier lag de fout weer niet bij den Kerkeraad, doch uitsluitend bij den Heer VAN DER HOFF, die de kerkegelden onder zijne berusting had en ongenegen was daarvan af te geven, zoolang zijn eigen traktement en reiskosten nog niet betaald waren.

3 Juli begaf de Heer SMELLEKAMP zich voor handelszaken naar *Potchefstroom*, en den 4^{den} Juli werd hem meegedeeld, dat een zeer groot aantal personen eene Memorie hadden opgezonden naar den Landdrost van *Potchefstroom*, waarin zij verzochten, *dat de zaak-SMELLEKAMP-VAN DER HOFF andermaal zou behandeld worden, „opdat wij grondig mogen weten, wie de schuldige zij; en voor en alear wij daarmede bekend zijn, zoo zijn er velen onzer, die thans de kerk niet meer kunnen bezoeken.”* En dat dit dreigement serieus gemeend was, bewees de volgende Zondag, toen de Heer VAN DER HOFF preekte: „voor stoelen en banken”. Ook hier moest de dorpsonderwijzer, de Heer H. VAN DER LINDEN, het ontgelden; hij vroeg zijn ontslag als voorlezer en onmiddellijk werd zijn school gesloten. Zijn verzoek, tot uitbetaling van het hem toekomend traktement, werd, aan flarden gescheurd, door VAN DER HOFF teruggezonden.

Doch erger nog ging het met den Heer SMELLEKAMP. Hij meende verplicht te zijn Commandant-Generaal PRETORIUS, in een confidentieel schrijven, over de diep-treurige toestanden te onderhouden. De Heer PRETORIUS misbruikte het hem geschonken vertrouwen, door publiceering van dien geheelen brief, — *en binnen acht dagen werd de eerlijke schrijver gesommeerd, het dorp te ontruimen. Derhalve: een verbanning, in optima forma!*

Een zoete druppel in den bitteren lijdensbeker was een *Adres*, waarbij,

in de warmste bewoordingen, den Heer SMELLEKAMP dank werd gezegd, voor al hetgeen hij voor de zaak der waarheid, had geleden. Dit adres zouden wij hier afdrukken, indien dit hoofdstuk reeds niet zoo lang ware geworden. En dat de onderteekenaars van dat *Adres* de balans niet hebben geflatteerd, bewijst het volgende drietal feiten :

1. Art. 20 van de *Lijdenburgsche Conventie*, November 1859 gesloten en definitief bekrachtigd in 1860 luidt aldus: „Wordt besloten, aangaande de zaak van den Heer J. A. SMELLEKAMP, die gevonnisd is door den Volksraad, op den zevenden Juny 1854, tot betaling van Rds. 500 boeten, wegens beleedigende uitdrukkingen jegens den WelEerw. D. VAN DER HOFF en Kerkeraad gebezigd; dat, *in aanmerking nemende dat genoemd vonnis een der oorzaken is geworden, dat er eene verwijdering in deze Maatschappij is ontstaan*, dat den genoemden Heer J. A. SMELLEKAMP de Rds. 500 teruggegeven zullen worden, en dat hij vanaf den dag van heden (23 Nov. 1859) ontheven wordt van het vonnis van den Landdrost van *Potchefstroom*, in dato 11 Julij 1854, waarbij hij is verbannen uit deze Republiek en dat niemand, wie hij ook zijn moge, van heden af (23 November 1859) één dezer zaken in geschil of proces mag brengen.

De boete van Rds. 500 zal door beide Staten gemeenschappelijk worden betaald, volgens art. 9 dezer overeenkomst.”

Het lid H. F. BÜHRMANN heeft zich, bij de behandeling van dit artikel, van stemming onthouden, op grond dat hij Agent in de zaak van den Heer J. A. SMELLEKAMP is.”

2. De zoo onpartijdige geschiedschrijver THEAL, haalt de Smellekamp-zaak aan, als voorbeeld van „*one or two occasions*” — waarbij: „*violent party feeling caused acts of injustice perpetrated by the legal tribunals.*” En de Heer VAN OORDT, in zijn: PAUL KRUGER, bl. 82, geeft ons een eigenaardigen kijk op de SMELLEKAMP-zaak, waar hij zegt:

„In allen gevalle bewees M. W. PRETORIUS, dat hij niet van plan was om stil te zitten *en toen de Volksraad in Juni 1854* bijeenkwam, *en hij bevond, dat de meeste leden tot zijne partij behoorden, nam hij dadelijk actieve stappen tegen den Heer J. A. SMELLEKAMP, die, tezamen met BÜHRMANN, de voornaamste raadgever van de Potgieter-partij was.* De klacht tegen den Heer SMELLEKAMP was, dat hij Ds. DIRK VAN DER HOFF en den Kerkeraad had belasterd, en hiervoor werd hij crimineel terechtgesteld. Deze stap van PRETORIUS was *een groote politieke misslag*, want hoewel SMELLEKAMP schuldig werd bevonden en niet alleen beboet maar zelfs uit de Republiek verbannen

werd, verbitterde deze eenigszins wederrechtelijke daad de Potgieter-partij tenzeerste, daar zij zeer goed begreep, *dat de Heer SMELLEKAMP slechts het slachtoffer der heerschende kerktwisten was.*”

Wie met aandacht de door ons in dit hoofdstuk bijeengebrachte getuigenissen leest, zal den Heer VAN OORDT niet toegeven, dat SMELLEKAMP schuldig *bevonden* werd. Hij werd schuldig *verklaard*, met verkrachting van alle wet en recht. De schrijver noemt het: een eenigszins *wederrechtelijke* daad. *Wat wederrechtelijk is, is geen politieke, maar een zedelijke misslag.* Doch daarvoor haalden wij des Heeren VAN OORDT overigens zeer leesbare studie niet aan. De schrijver erkent n.l. met ronde woorden, dat de Heer PRETORIUS actieve stappen nam tegen de beide raadgevers van de Potgieter-partij. De crimineele terechtstelling wordt *een stap van PRETORIUS* genoemd. Indien dit waar is, dan zou de hoofdschuld op PRETORIUS vallen en zou de candidaat VAN DER HOFF slechts zijn werktuig zijn geweest, gelijk VAN DER HOFF beweert op raad van PRETORIUS Sr. zich van de Kaapsche Kerk te hebben losgescheurd. *Maar in elk geval blijft de Heer SMELLEKAMP beider slachtoffer.* Doch wanneer wij de karakteristiek van MARTHINUS WESSEL PRETORIUS lezen, door den Heer VAN OORDT gegeven: („De jonge PRETORIUS scheen alles behalve genegen, de raadgevingen, vervat in den brief van zijn vader, op te volgen. Hij was toen omtrent 30 jaren oud en eenigszins heftig van aard. Hoewel hij even doortastend was als zijn vader, miste hij diens bezadigdheid en ook diens wilskracht. De oudere PRETORIUS bediende zich van den raad van anderen, waar hij dien noodig had, doch liet zich nimmer door anderen aan den leiband nemen; de jonge PRETORIUS miste den slag om zijne eigene opinies te vormen, en daarbij te blijven, en *luisterde teveel naar de raadgevingen van anderen, waarvan velen slechts hun eigen doel beoogden en den nieuwen Kommandant-Generaal tot hun speelbal gebruikten*”) — dan zijn wij geneigd, in verband met de SMELLEKAMP-affaire te gelooven: dat de heerschzuchtige Ds. VAN DER HOFF, die als boter gekneed werd in de vingers van den ouden PRETORIUS, den jongen Kommandant-Generaal als zijn speelbal gebruikte; en deze de Ds. VAN DER HOFF aangedane „belediging” als voorwendsel aangreep, om, in SMELLEKAMP de geheele POTGIETER-partij te treffen.

3. Van beteekenis is bij de bestudeering van het geval SMELLEKAMP ook nog dit: dat deze Heer zich uit *Potchefstroom* begaf naar *Bloemfontein*,

waar hij een invloedrijk burger werd. Eerst werd hij landdrost van *Bloemfontein*, vervolgens wetsagent, en in de laatste jaren zijns levens was hij een der meest geëerde leden van den Volksraad. Hij stierf 25 Mei 1866. (THEAL, Hist. of S. A., V, 24). Indien de Heer S. dus terecht veroordeeld en verbannen ware, zou men hem in den Vrijstaat zeker niet dermate hebben geëerd.

HOOFDSTUK XV.

Het schisma breekt zichzelf af.

Het vorig hoofdstuk is voornamelijk opgebouwd uit twee geschriften, door ons aldaar genoemd. Aan het laatste boekje is toegevoegd een: „Extract uit de Notulen der Kerkeradsvergadering, gehouden te *Lijdenburg*, den 31sten Augustus 1855”, dat wij gaarne letterlijk afdrukten, verbod onze plaatsruimte ons dat niet. Doch dan zouden wij eveneens moeten afdrucken den brief, van den Kerkeraad te *Lijdenburg* aan dien van *Potchefstroom* en de correspondentie van dezen Kerkeraad met de Amsterdamsche Commissie, doch wij zullen aan het eind van dit hoofdstuk, bij wijze van aanhangsel, eenige officieele berichten in stukken uit onze Kerkbode overnemen, die onder het opschrift van dit Hoofdstuk tehuis behooren. Men begrijpt, dat bovenbedoeld stuk, reeds in 1855 te *Bloemfontein* gedrukt en uitgegeven en het „Aanhangsel” op die verklaring, overal een diepen indruk en het boekje van den Heer SMELLEKAMP, een jaar tevoren reeds gepubliceerd, geloofwaardiger heeft gemaakt. Bovendien kreeg de Amsterdamsche Commissie vele klachten te lezen van door haar uitgezonden onderwijzers, die door den hoogst willekeurigen en tirannieken Ds. VAN DER HOFF, zonder vorm van proces, overboord waren geworpen. Ds. VAN DER HOFF kreeg op deze wijze zulk een treurige reputatie, dat de Commissie te *Amsterdam* predikanten of candidaten, die zich aanboden, met ronde woorden tegen hem moest waarschuwen.

Ongetwijfeld heeft de SMELLEKAMP-affaire en andere dingen, die uitlekten,
Spoelstra I

er toe bijgedragen, dat de Synodale Commissie der Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika, in 1855, een herderlijk schrijven tot de bewoners van Transvaal richtte, om ernstig te waarschuwen tegen de gevaren, die uit dezen onregelmatigen toestand voortsproten. Natuurlijk zat de Ring (= classis) Transgariëp evenmin stil, en richtte een brief aan de gemeente van *Mooirivier*, waarin op de rampzalige gevolgen dezer afscheiding werd gewezen. Beide stukken werden door den Heer VAN DER HOFF beantwoord in een opstel, waarin hij botweg het recht der Kaapsche Synode, zich te bemoeien met zaken buiten de Kolonie, ontkende. Ter kenschetsing zijner argumenten, de volgende citaten :

„Zij, die gaarne ons weder onder de Synode gekluisterd zagen, zeggen dat wij hier geen kerkelijk bestuur, geene wetten hebben, en de Predikant maar doen kan wat hij wil. Hierop merken wij aan, dat die taal voortspruit òf uit onkunde, òf uit kwaadwilligheid; want wij hebben ons bestuur, zoowel voor de afzonderlijke gemeenten, als voor allen tezamen; en hoe de Predikant bestraft kan worden is boven aangetoond. Tot regel van ons bestuur volgen wij tot heden nog de kerkelijke wetten der *Kaapkolonie*, die eerstdaags door een Kerkelijk Reglement zullen vervangen worden, volgens besluit in onze vergadering van heden.”

Uit dit Nazareth der Kaapkolonie kon dan toch nog iets goeds komen. Maar de kerkelijke besturen, die kennis kregen van deze woorden, zullen ongetwijfeld gedacht hebben: „gij kunt wetten overnemen en nieuwe reglementen maken, zeker, het papier is geduldig; maar de vraag is: of gij U aan die wetten stoort; of die reglementen worden nageleefd; of gij onder de leuze: „vrij van de Synode!” niet de meest bandelooze willekeur in het leven roept en bestendigt; terwijl er geen dwingende macht boven u staat, die vermag u in te toomen”.

Een tweede aanhaling:

„Zij, die beweren, zooals onlangs geschied is in een herderlijken brief van den Ring van Transgariëp, dat wij hier buiten de Synode niet als Gereformeerde Kerk kunnen bestaan, maar alleen beschouwd worden tot de Algemeene Christelijke Kerk te behooren, vergissen zich jammerlijk, want dáár, waar een geordend Gereformeerd Leeraar is, en hij eene gemeente om zich heen verzamelt, daar is een Gereformeerde Kerk.”

„Maar Ds. VAN DER HOFF gij zijt noch geordend, noch Gereformeerd; door uwe afscheiding hebt ge al uwe rechten en voorrechten moedwillig ingeboet. Dingen, die waar zijn in een geordenden toestand, houden op waar te zijn in dien chaotischen warboel, waarin gij staat. Gij kwaamt

als candidaat uit Holland. Aan de Kaap zijt ge gelegitimeerd en beroepbaar gesteld als Leeraar onzer Nederduitsch Gereformeerde Kerk; de Moderatuur helpt u aan een beroep naar *Potchefstroom*. Doch gij weigert den bevestigter te ontvangen; laat u door een ouderling bevestigen, en na verloop van eenige maanden zendt ge bericht, dat gij u van haar hebt afgescheiden — *derhalve doet gij alles, wat u tot een geordend Gereformeerd Leeraar had kunnen maken, weg; gij trekt daarmede uwe legitimatie zelf in en voor onze Nederduitsch Gereformeerde Kerk zijt gij slechts schismaticus.*”

Men herinnere zich zijn plan: *al de inwoners van Transvaal te dwingen, dat zij moesten behooren tot de dusgenaamde „Hollandsch Gereformeerde Kerk” en hen te laten bijdragen in de kosten, tot onderhoud der Kerk, hetgeen terecht, als pure willekeur, door talloos velen ten strengste werd veroordeeld. De kunstmatige en gewelddadige „eenheid”, die de Potchefstroom-partij op deze wijze tot stand bracht, was juist de troebele bron van eindeloze kerkelijke verdeeldheden en de kerkelijke scheiding leidde weer, met onverbidde consequentie, tot politieke scheuring.* Een zoo gezaghebbend schrijver, als de Heer F. LION CACHET, zegt over deze materie in zijn „*Worstelstrijd der Transvalers*”, 3e ed., blz. 325, het volgende:

„De vereeniging der Transvalers, onder één Regeering, in Maart 1849 tot stand gekomen, werd reeds in Maart 1857, door de afscheiding van *Lijdenburg*, voor een tijd verbroken. De redenen van deze afscheiding kunnen wij hier ter plaatse niet in het breede nagaan, maar slechts op enkele aanleidende oorzaken wijzen.

In hoeverre de kerkelijke kwesties daartoe aanleiding moesten geven, zagen wij reeds. *Lijdenburg*, dat zich in het kerkelijke weer aan de Synode hield, werd bediend door Leeraren onder de Synode, terwijl de predikant, die uit 's lands kas onderhouden en officieel door den Volksraad erkend werd, door de *Lijdenburgsche* gemeente „bedankt” was. En waar men dien Leeraar niet wilde toelaten zijne bediening in *Lijdenburg* uit te oefenen, daar vonden de Kaapsche predikanten, die *Transvaal* bezochten, de deur weer gesloten in de andere districten. Een en ander liep niet altijd vreedzaam af; de gemoederen werden verhit *en de twee hoofdpartijen, nauwelijks met elkander vereenigd, werden door de kerkelijke scheiding tot de politieke geleid.*”

„Doch dat was niet de eenige reden”, vervolgt de geëerde schrijver dan. Men kan in zijn boek de verdere uiteenzetting nalezen en verzuime niet, het zoo leerzame hoofdstuk over de kerkelijke verwickelingen, dat hieraan voorafgaat, met aandacht na te lezen. Wij hebben genoeg bijeengebracht, om te doen zien, hoe ook voor Ds. VAN DER HOFF c.s. de wet gold: dat wie wind zaait, storm oogsten moet!

Wij zullen ons nu nog enkele oogenblikken bezighouden met de bemoeiingen van de Amsterdamsche Commissie. Wij herinneren ons, dat de Commissie, die zich te *Amsterdam* gevormd had, ter behartiging van de godsdienstige belangen der Transvaalsche Republiek, in het onmiddellijk uitzenden van eenen Leeraar verhinderd werd, doordat Prof. LAUTS, op eigen onverantwoordelijke verantwoordelijkheid, overging tot het uitzenden van den candidaat VAN DER HOFF. De voorzichtige Commissieleden wilden, terecht, eerst onderzoeken of hierdoor hun werk ook geneutraliseerd was en zonden tot dat einde twee missives: één aan de Kaapsche Synode, die zij als de wettige bestuurder der Boeren-Emigranten beschouwde en een naar *Lijdenburg*. De laatste werd toevertrouwd aan den Heer SMELLEKAMP, — en wij zagen boven uitvoerig, met welke droevige gevolgen. Uit een ons ten dienste staanden brief dezer Commissie, worden wij ingelicht omtrent het verder verloop der zaken. Dezen brief, met zijne bijlagen, kortelijk samenvattende, komen wij tot de volgende slotsommen:

1. Dat de Heer VAN DER HOFF inderdaad zijn woord, aan den Kerkeraad van *Zoutpansberg* en *Elandspoort* gegeven: dat hij voor hen een Leeraar zou laten uitkomen, heeft gehouden en tevens dat hij zich, ter verkrijging van hulp, rechtstreeks wendde tot dezelfde Amsterdamsche Commissie, voor wier bemiddeling de Heer SMELLEKAMP en de Lijdenburgsche Kerkeraad ijverden. De blanco beroepsbrief te *Rustenburg* is uitgevaardigd: 12 Juni 1854 — waaruit valt af te leiden, dat Ds. VAN DER HOFF de Lijdenburgers vóór heeft willen zijn.

2. *Dat de gemeente Zoutpansberg c.a. evenwel geen Leeraar kreeg, was te danken aan het onverantwoordelijk gedrag van Ds. VAN DER HOFF versus SMELLEKAMP*, waarmede de Amsterdamsche Commissie, door verscheidene particuliere brieven en de gedrukte stukken in het vorig hoofdstuk besproken, haarfijn op de hoogte was gebracht. Terecht toch bracht de Commissie deze treurige feiten onder de aandacht van den Predikant, dien zij op het oog had en deze durfde een eventueel beroep niet aannemen, omdat hij voor de willekeur van VAN DER HOFF bevreesd was en er geen hooger kerkelijk of staatscollegie bestond, hetwelk hem daartegen kon beschermen. Of, gelijk de Commissie schrijft: (hoofdbezwaar van den gepolste was): „*het ontbreken van allen steun en handhaving door eenig hoog Bestuur, hetzij Kerkelijk, hetzij Staatsbestuur, gelijk een predikant hier te lande daardoor tegen alle willekeur is gevrijwaard.*”

3. Door de afscheiding van den candidaat VAN DER HOFF, en de dáár-

door in het leven geroepen troebelen, werd de Amsterdamsche Commissie jarenlang belemmerd, in hare nobele pogingen om in de geestelijke belangen van Transvaal te voorzien. Pas in 1858 kon zij Ds. PIETER ADRIAAN COENRAAD VAN HEIJNINGEN naar *Lijdenburg* zenden, doch Lijdenburg stond onder de Kaapsche Synode, en de door deze gemeente beroepen Leeraar was Nederduitsch Gereformeerd predikant. Wat aan diens komst voaafging willen wij evenwel zien in het volgend hoofdstuk. Hier is het ons slechts te doen: documentair te bewijzen, op hoe groote politieke en geestelijke schade het drijven van Ds. VAN DER HOFF den Transvalers kwam te staan.

AANHANGSEL.

A. Brieven en berichten tot uitbreiding en bevestiging van dit Hoofdstuk.

(Uittreksels uit de *Gerej. Kerkbode* van 1855).

(Blz. 45). *Officieel verslag van de Handelingen der Synodale Commissie.* Een ander schrijven van Ds. VAN DER HOFF, gedagteekend den 30sten Junij 1854, aan den Actuarius, hield in een verzoek om zoo spoedig mogelijk te weten, „of men door de moederkerk in Zuid-Afrika als eene onafhankelijke Kerk, onder haar eigen bestuur, erkend zal worden”, met de bijvoeging: „Het bestaan als onafhankelijke Kerk van die erkenning niet afhankelijk te beschouwen; die erkenning alleen te wenschen, om elkander wederzijds van dienst te kunnen zijn; en verzoek aan den Actuarius Synodi: zoo hij niet eigenmachtig kon antwoorden, de Synodale Commissie bijeen te roepen, of, desnoods, de geheele Synode. Zoo ons dit verzoek niet kan toegestaan worden, zullen wij een openbaar beroep doen op alle leden der Kerk in Zuid-Afrika.”

Ook werd gelezen: eene *Memorie van eenige Kerkeraadsliden en leden der Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, die verklaarden zich niet te kunnen vereenigen met de afscheiding, en verlangden zich te blijven houden bij het bestuur der Gereformeerde Kerk in deze Kolonie* (ontvangen den 4^{den} Mei 1854).

Nog werd gelezen een schrijven van den Kerkeraad te *Pietermaritsburg* (April 1854), ten opzichte van het aannemen van ledematen.

Verder werd overwogen een brief van den Leeraar in het Natalsche, toezendende eenige documenten van den magistraat van *Kliprivierdistrikt, en den onderwijzer VAN DER LINDEN, woonachtig in de Zuid-Afrikaansche Repu-*

blik, klagende over den bedroefden toestand van zaken in het kerkelijke aldaar.

Hierbij werd de aandacht bepaald, bij een bericht van de nieuwgestichte gemeente van Utrecht, waarbij die Kerkeraad onder anderen meldt: „Wat onze burgerlijke houding aangaat, willen wij beschouwd worden als behorende tot de Transvaal-Republiek, om welke reden onze kommandant, de Heer KLOPPERS, zich reeds tot den Raad van het Transvaalsche heeft gewend, om zulks bekend te maken; het antwoord echter is hem nog niet geworden. Maar wat aangaat onze geestelijke houding, is het de stellige begeerte der gemeente, zooals wij in last hebben UH.Eerw. bekend te stellen, om beschouwd te worden als behorende tot de Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, en ressorteerende onder de Synode.

Wij kunnen aan UHoogEerw. verzekeren, dat deze de ongeveer wensch en begeerte is van zeer velen onzer medebroeders in het Transvaalsche, en wij houden ons ervan overtuigd, dat ook de overigen gereedelijk hunne oogen zullen openen voor het noodlottige van hunne handelwijze, wanneer slechts de blinddoek is weggenomen, die hun moedwillig is voorgehangen. Het is derhalve ons nederig en dringend verzoek aan UHoogEerw., om, zonder uitstel, een eenvoudig, herderlijk schrijven te rigten aan, en te doen verspreiden onder onze geloofsgenooten in die gewesten, en, als onze geestelijke vaders, op liefderijke wijze, het verkeerde en willekeurige, en gevaarlijke van hunne handelwijze, door zich van de Synode af te scheiden, hun onder het oog te brengen. Dan mogen wij ons vleijen, dat de dag niet verre meer is, wanneer de Kerkeraden en gemeenteleden van Overvaal, zich wenden tot de Synode, en er weder orde en eendragt onder ons zullen worden hersteld. Verder behoeven wij ons verzoek bij UHoogEerw. niet aan te dringen, wij gedenken nog met liefde en dankbaarheid, de kostelijke belangstelling, door de Synode in ons waarachtig heil gesteld en daarop zullen wij niet tevergeefs mogen bouwen. Op ons zelve kunnen wij onmogelijk staan, want zoo wij geene leidsliden hebben, zullen wij door elken wind van leer worden geslingerd, en door allerlei dwaalgeesten van den regten weg worden gevoerd. Van onze vroege jeugd af zijn wij onder het opzicht der Synode geweest, en, door Gods genade, was dit voor ons tot hiertoe (een bron) van heil en zegen; daarom toch is de zuivere leer der vaderen, op het woord van God gevestigd, onder ons in eere gebleven.”

Onze Synode erkent het schisma niet.

Ook werd aan de vergadering voorgelegd: *het schrijven van den Kerkeraad van Lijdenburg, aan Ds. VAN DER HOFF, waarbij zij hem bedankten voor verdere dienstverrichtingen in die gemeente.*

Daar de Actuarius aan Ds. VAN DER HOFF geschreven had, per brief gedateerd 28 Junij 1854: „Dat hij diens brieven aan de Synodale Commissie, bij hare eerste vergadering, welke in de maand Januarij zoude worden gehouden, zou voorleggen, en Zijn WelEerw. alsdan met het besluit zoude bekend maken”; heeft de vergadering dat schrijven in ernstige overweging genomen, en eenparig besloten, tot antwoord te doen dienen: „*Dat het der Synodale Commissie wel bekend is, hoe de opneming en inlijving der gemeenten in het Transvaalsche (thans Zuid-Afrikaansche Republiek), op haar eigen herhaald en dringend verzoek in de laatste Synode is geschied, doch dat het der Com-*

missie niet bekend is, dat zij sedert die opneming en inlijving afgescheiden zijn geworden en deze vergadering de bekendmaking in den brief vervat, niet beschouwt als een bewijs, dat er zulk een afscheiding heeft plaats gehad."

Ook besloot de vergadering, die, met veel genoegen, van de vestiging der nieuwe gemeente en hare gehechtheid aan ons Kerkbestuur heeft vernomen, *dat een herderlijk schrijven gerigt zou worden aan de gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek, tot het vervaardigen waarvan eene Commissie werd benoemd.*

De vergadering werd door den Praeses bekend gemaakt, met den inhoud van een *open brief, door den Kerkeraad van Lijdenburg geschreven aan de Commissie te Amsterdam.*

Het volgende voorstel werd gedaan, doch na ernstig beraad teruggenomen: „Daar het in den brief van *Lijdenburg* te kennen wordt gegeven, *dat de predikant VAN DER HOFF eene beweging tot afscheiding heeft aangevangen*, en de poging tot afscheiding is geschied onmiddellijk na zijne aankomst in het *Transvaalsche*, en de vraag zich vanzelve opdringt, of de middelen, waarvan hij zich daartoe moge bediend hebben, wel onberispelijk zijn, zoo wordt voorgesteld, dat de Synodale Commissie daarnaar onderzoek doe."

De vergadering werd ook bekend gemaakt, met eenen brief van de Commissie van *Amsterdam*, gedateerd 12 Julij 1853, aan de Synode gerigt; betrekkelijk het voorzien in de geestelijke behoeften der gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek, terwijl tevens het antwoord werd voorgelezen, door den Actuarius aan die Commissie geschreven, gedagteekend 27 October 1853, hetwelk hare volkomen goedkeuring wegdroeg.

B. Brieven uit Lijdenburg aan de Vrijstaatsche Predikanten en aan de Synode der Ned. Ger. Kerk in Zuid-Afrika gericht.

In de *Geref. Kerkbode*, N°. 4, 17 Febr. 1855, blz. 62—64, lezen wij onder *Kerknieuws*:

Lijdenburg. De volgende brief aan de Predikanten in den Vrijen Staat gerigt door den Kerkeraad van Lijdenburg, — geteekend: L. S. BOTMA, Voorzitter, — is dezer dagen ontvangen:

Na gewag gemaakt te hebben van den treurigen toestand der gemeente, zeggen zij: „Met een heilbegeerig verlangen vragen wij dan, evenals een kind aan zijnen vader, dat het de Voorzienigheid moge behagen, uwe harten te bewegen, om die zoo hongerende en dorstende zijn, met een bezoek te vereeren. Wie van UWelEerwaarde dezen onzen biddenden wensch het eerste zal kunnen vervullen, vragen wij aan Hem, die alleen het is, die uwe harten kan bewegen."

„O Eerwaarde Heeren! de God der liefde verhoore nederig onze verzuchtingen, bewege uwe harten, verblijde ons spoedig eens met eene heilsverkwikkende tijding; doe ons hier uit Uwe handen het brood ter verkwikking en tot lafenis ontvangen, en de beker des heils ons geven in den naam van Hem, die bedroeft, maar op Zijnen tijd verblijdt. Dit zij dan onze hope; dit zij onze troost: dat dit uur dra zal mogen geslagen hebben; dat uur, dat ons

zeggen zal: „Laat ons in het Huis des Heeren gaan; laat ons de liefelijkheden aanschouwen, die Hij voor ons bereid heeft!” De God aller genade zij met U en met ons, en Hij doe ons eenmaal onze dankbare harten jubelende verheffen voor de vreugde, die gij, WelEerwaarden, ons zult mogen schenken. Dat geve gij, o God!”

Officieel. De hieronder volgende brief is ontvangen van den Eerw. Kerkeraad van *Lijdenburg*, gerigt aan de HoogEerw. Synode van de *Kaap de Goede Hoop*.

A. FAURE,
Actuarius Synodi.

Leeuwenrust, 13 Febr. 1855.

Lijdenburg, den 8 Nov. 1854.

HoogEerw. Heeren!

Met een ternedergeslagen gemoed, en met een harte, dat bloedende is, bij de overdenking der treurige omstandigheden, waarin wij zijn gebragt en ons nog bevinden, is het, HoogEerw. Heeren! dat wij het ondernemen, in dezen benarden godsdienstigen toestand, bij vernieuwing onze toevlugt, om hulpe bij UHoogEerw. te zoeken. *Onkunde en overijling* doen soms den mensch vallen in eenen staat, die jammer en ellende met zich sleept, en dit nog te gewisser, wanneer *één zich bedient van die onkunde, als een middel, om snoode oogmerken te bereiken*; te laat ziet men somtijds zijne dwalingen, zijne overijlingen in; te laat ondervindt men somtijds dat men gedwaald heeft; — *te laat!* Doch gelukkig hij, die bij dat ondervinden op terugkeer bedacht wil zijn; die wil zien, dat bij zulk voortrennen, de poel van jammer en ellende hem zal verbeiden. Geloofd en gedankt zij daarom de Goddelijke genade, die ons nog voor nederstorten heeft willen behoeden, die ons den blinddoek heeft van de oogen genomen, waardoor wij *paden des meineds en des verderfs* mogten leeren kennen. Geprezen zij Hij! die onze verzuchtingen van boete en berouw, over deze onze onnadenkendheid heeft willen aannemen, en daardoor ons moed en kracht wil schenken, onze toevlucht tot UHoogEerw. te nemen, die, door de opperste liefde, daartoe een werktuig kan zijn en, zoo wij vertrouwen, liefderijk zult wezen. Wij bekennen het, HoogEerw. Heeren! wij hebben gestruikeld! Maar zoudt ook gij, als zenders en dienaars van dien grooten Meester, van dien Regter aller regters, onze struikelingen niet vergeven?! Zoudt gij, zijne woorden den zondaar toeroepende, bij dat roepen het laten blijven, zonder een voorbeeld van beoefening te geven?! Neen, dat kunnen, dat mogen wij niet verwachten. Wij vragen U, evenals een kind, dat zijne ongehoorzaamheid zoozeer betreurt, en zijnen vader bidt om zijne liefde weder te mogen erlangen, — wij vragen U toch, wil ons weder in uwe geestelijke liefdearmen ontvangen! Och! wil ons niet verstooten, maar, bij vernieuwing, bij de nu opregt teruggekeerden, de geestelijke broederhand weder schenken, en ons opnemen onder uwe vleugelen. Wij, wij hebben te voorbarig ons van UHoogEerw. afgesneden, maar, ach! wij onkundigen! wij zijn misleid.

De Heer D. VAN DER HOFF heeft ons het volgende wijs gemaakt:

1. Dat hij een eed van getrouwheid moest doen aan het Britsche Gouvernement, als predikant onder de Synode; en of de Gemeente een predikant zou begeeren, welke door een eed aan dat Gouvernement was verbonden?

2. Dat de Synode onder het Gouvernement staat.

3. Dat de Koloniale kerkwetten onbestaanbaar voor ons zijn wegens de gelijkstelling der gekleurde en blanke bevolking enz. enz., en dat hierin geene veranderingen ten onzen behoeve door de Synode gemaakt zullen worden.

4. Dat de Synode niet noodig voor ons was, dat wij geen de minste nuttigheid daaruit konden trekken, en hij den Kerkeraad als voldoende beschouwt om alle geloofs- en kerkkwestiën tusschen ons te vonnissen en weg te nemen.

5. Dat alle Synodale- en Ringsvergaderingen zonder verzuim moesten bijgewoond worden, waardoor hij genoodzaakt was te verklaren, belet te worden, de afgelegene gemeenten te bezoeken, en het hierdoor buiten zijne schuld zoude zijn, wanneer die gemeenten verwaarloosd werden, en geene prediking van het Evangelie konden verwachten.

6. Dat de onkosten, hierdoor ontstaan, te groot zouden zijn, en de gemeenten te arm waren, dezelve te dragen, waardoor vanzelve de vereeniging belet werd.

Door zulke voorstellingen, HoogEerw. Heeren! gelukte het hem, met eene welbespraakte tong, de meerderheid, ja bijna allen te overtuigen, of te misleiden, en te doen samenstemmen; en hoewel er andere gemeenteleden waren, die deze zaken met krachtige bewoordingen tegenstonden en weerlegden, overwon hij, door te verklaren, met de zaken ten volle en beter bekend te zijn. Stelt U nu eens, HoogEerw. Heeren! in onzen toestand; onbekend met den waarachtigen stand van zaken, werden wij gemaakt volgelingen, die met blindheid, die door onkunde, of die door overheersching en geweld moesten volgen; volgen een pad, dat ons in jammer en ellende heeft ingevoerd.

Wat zegt de Heere van hen, die hunne dwalingen verstaan? Wij keeren dus, HoogEerw. Heeren! als gedwaald hebbende schapen, die die huurling van dien grooten Meester heeft doen afdolen van dien stal, waarvan deze zegt: „de deur te zijn en waarvan geene is, die van buiten inklimt”, — met diep gevoel onzer overijlende schuld tot U weder. „Die tot Mij komt, zal ik geenszins uitwerpen,” spreekt nog die Heer der heerlijkheid. En zal Hij dit niet doen, dan mogen wij immers vertrouwen, dat gij hierin ook wel uwen grooten Zender zult navolgen?! Er is blijdschap in den hemel over ééne afgedwaalde, maar teruggekeerde, en zoude er dan bij U geen blijdschap zijn over zóóvele afgedwaalde, maar nu teruggekeerde geloofsgenooten? Neen! gij zult hen niet verwijten; vreugdetranen zullen uwe oogen ontvloeijen; uwe bede zal wel zijn! o God! schenk ons kracht, opdat wij de terugkeerenden in liefde ontvangen, en wij hen met onze hulp, raad en bemoeijingen den weg naar den hemel mogen gemakkelijk maken.

Nu echter, geleerd hebbende, is het onze vurigste wensch, eenmaal weder vereenigd zijnde, dezen band vaster te maken en hiertoe vragen wij U HoogEerw. nederig, in hoeverre de voorstellingen van D. v. D. HOFF waarheid bevatten en of er geen mogelijkheid is, om in de bestaande kerkwetten en verordeningen zoodanige veranderingen te maken, als onze toestand en des lands wetten vereischen of noodig mogten oordeelen?

Vragende wij hierop van U HoogEerw. nederig een antwoord. Gij zult ook wel, HoogEerw. Heeren, alreede vernomen hebben, dat wij ons van den Heer V. D. HOFF hebben afgesneden en achten het nu ook onze plicht U HoogEerw. een copie dier brief, ¹⁾ bevattende de reden onzer afsnijding en door ons den Heer V. D. HOFF toegezonden, aan te bieden, opdat U HoogEerw. des te beter kan oordeelen.

De God en Vader van alle barmhartigheid zegene deze onze nederige pogingen. Hij sterke U HoogEerw. tot de vervulling onzer wenschen, geve U die vreugde, dat gij eenmaal nog het rijk van onzen Heere Jezus Christus hier moogt zien bloeijen, als een rijk waar liefde en vrede heerscht; en in dien dag der dagen, worde U het loon toegereikt, dat Hij, die verhoogde Heer, heeft toegezegd allen, die de eer Zijns Naams en het heil Zijner Kerke hebben bevorderd; dat wenschen U toe, HoogEerw. Heeren! U HoogEerw. heilwenshende Dienaren, de Kerkeraad der gemeente *Lijdenburg*.

(Get.) L. S. BOTMA.
T. H. BREYTENBACH.
B. J. SPIES.
C. J. VILJOEN.
H. M. GROBLER.

C. Men ontworstelt zich aan Ds. Van der Hoff.

Dat velen zich aan de tirannie van Ds. VAN DER HOFF trachtten te ontworstelen, ook op schoolgebied, bewijst het volgend bericht in boven aangehaalde Kerkbode, uit *Natal* (blz. 109 en 110):

Rooijenburg (Umvoti) (Natal). Het is ons eene aangename taak den lezers der *Kerkbode* een verblijdend berigt van hier te mogen toezenden, waardoor wij hopen, dat hunne harten gesterkt zullen worden, om met ons den Heer der gemeente te loven en te danken, voor zijne groote goedheid aan ons zoo onverdiend betoond. Waarlijk, de Heere leeft, en Hij leeft voor Zijne Kerk op aarde; Hij waakt over de belangen Zijner gemeente en de poorten der hel zullen haar niet kunnen overweldigen; evenmin Zijne onderdanen beletten de grenspalen van Zijn rijk al meer en meer uit te breiden. De waarheid van deze uitspraak zullen de inwoners van onze afdeeling niet loochenen, want gisteren nog ontvingen wij daarvan een heerlijk bewijs, een plegtig onderpand. Door Zijne Edelheid den Luitenant-Gouverneur, ondersteund door den WelEerw. Heer Dr. FAURE, werd, op indrukwekkende wijze, de hoeksteen gelegd van een schoolgebouw, dat tevens bestemd is tot eene Kerk te dienen. Eenige maanden geleden werd, door de onvermoeide pogingen van den WelEd. Zeergel. Heer Dr. KELLY, onzen algemeen beminden en hooggeachten magistraat, het „Umvoti-Opvoedkundig Instituut” tot stand gebracht. Men stelt zich daardoor ten doel, aan onze jeugd de voorregten van opvoeding en onderwijs voortdurend te verzekeren, die zij tot hiertoe heeft moeten missen. De kosten voor het gebouw worden gevonden uit de aandeelen, waarvoor £ 5 per aandeel wordt betaald.

¹⁾ Die brief is vroeger ontvangen en in de vergadering der Synodale Commissie gelezen.

Nadat het bestuur was gekozen, wendde het zich tot onzen Leeraar, met verzoek om voor eenen onderwijzer te zorgen, en, door eene lieflijke beschikking van Gods voorzienigheid, werd hem als met den vinger den man aangewezen, voor dezen gewichtigen werkring bestemd, want een dag of twee na de ontvangst der letteren van ons Comité, werd hem *een brief* van den Heer H. VAN DER LINDEN, van *Potchefstroom, Transvaal*, ter hand gesteld, waarin *de schrijver de treurige omstandigheden in het kerkelijke en burgerlijke achter den berg bekend maakte*, en Dr. FAURE *dringend verzocht om naar eene betrekking voor hem uit te zien in Natal*. Waarlijk hier is de vinger des Heeren en niet alleen de hand des menschen! Hij wijze ons steeds duidelijk aan wat wij doen en handelen moeten, dan zal onze inrigting meer dan bloeien; dan wordt zij nog het brandpunt van licht en leven voor deze geheele afdeling. Maar dan moet er ook zijn eene ruime uitstorting van den Geest des lichts en des levens, waarom de Heere wil dat men hem vragen zal. Met eenparige stemmen heeft het Comité het voorstel van onzen Leeraar aangenomen, en den Heer VAN DER LINDEN aangesteld tot hoofdonderwijzer; met dit besluit zijn onze boeren hartelijk verblijd, zooals zij getoond hebben, door volstrekt te weigeren dat hij deze afdeling, al is het maar voor eenige maanden, zal verlaten; zij begeeren dat hij terstond, met de talenten door God hem verleend, onder hen zal arbeiden. Vooreerst zal hij zich dus, op ons dringend verzoek, bij den broeder oud-Diaken T. J. NEL, als huisonderwijzer onledig houden, en ons wordt het voorregt gegund, onze kinderen voorloopig daarheen te zenden, totdat het schoolgebouw, in de maand Juli of Augustus, is voltooid; de algemeene belangstelling van de ingezetenen, en vooral de geestdrift der leden van het Comité voor deze heilige zaak, zijn voor ons het onderpand, dat er alle pogingen in het werk zullen worden gesteld, om tegen dien tijd eenen geregelden aanvang te nemen.

Eergisteren reeds was de opkomst groot van alle kanten dezer wijk, ter bijwoning van de openbare godsdienst op het dorp „*Rooijenburg*”, zooals wij de plaats bij voorkeur heeten, naar de bijkans ontelbare „*Van Rooijens*”, die in *Umvoti* en *Mooirivier* wonen; „*Grey Town*” wordt het dorp door de Engelschen genoemd, en zeer velen bleven tot gisteren over, wanneer, volgens afkondiging, de hoeksteen zou worden gelegd. Om één uur begaf men zich in statigen optogt naar de plaats, waar alles in gereedheid was gemaakt, en, na eene hartelijke en opwekkende toespraak van Zijn Edelheid den Luit.-Gouverneur, werd door ZijnEd. de hoeksteen gelegd van het „*Umvoti-Schoolgebouw*”; onmiddellijk hierop hief de onderwijzer VAN DER LINDEN aan Psalm 118 : 11, zonder dat psalm en vers door iemand werd opgegeven; met diepen eerbied en met veel gevoel werd het lied door de schare der tegenwoordigen gezongen, zoodat er niet aan te twifelen is, of hart en mond stemden met elkander samen. Thans neemt Dr. FAURE het woord; bedankt ZijnEd. den Luitenant-Gouverneur voor zijne hartelijke belangstelling en beveelt de „*Umvotischool*” in zijne gunst aan. Daarna wendt hij zich tot den WelEd. Zeergel. Heer Dr. KELLY, en met nadruk brengt hij dien de warme dankbetuiging van ons aller hart, voor zijne onvermoeide pogingen, in het tot stand brengen van het heerlijk ontwerp. Voorts neemt hij aanleiding uit het gezongen psalmvers, ons op te wekken steeds te zien op Christus-*vernederd* en Christus-*verhoogd*, als den eenigen hoeksteen, waarop alleen ook school-

onderwijs moet worden gebouwd, zal het beantwoorden aan deszelfs doel, om ons nuttige burgers te maken op aarde, en wat meer is, tot getrouwe onderdanen van het koninkrijk der hemelen. Alles werd besloten met een ernstig en plegtig gebed en het uitspreken van den Apostolischen zegen.

Rooijenburg, 30 Jan. 1855.

D. Weerlegging van de bewering van Ds. van der Hoff, dat hij den eed aan de Engelsche Regeering heeft moeten afleggen: 1e. Door de Synodale Commissie; 2e. Door den Ring Transgariëp.

De volgende brieven zijn van het hoogste belang ter weerlegging der legende van het afleggen van eenen eed aan het Engelsch Bewind, en van den Engelschen invloed, waardoor onze Kerk met lamheid werd geslagen. Ds. VAN DER HOFF heeft die fabel het eerst verzonnen en in de Herv. Kerk wordt zij tot op den huidigen dag als een evangelie aangenomen. De eerste brief kan men vinden in de *Gereformeerde Kerkbode*, 1855, blz. 111 en 113.

Officieel. De volgende brief is verzonden naar de gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek :

Heil den Lezer !

Aan de Nederduitsch Gereformeerde Gemeenten in de Z.-A. Republiek over de Vaalrivier.

„Genade zij u en vrede van God den Vader en onzen Heere Jezus Christus door den Heiligen Geest !

Geliefde en zeer gewenschte Broeders en Zusters in den Heere !

Temidden van de vele bedroevende dingen, welke wij dagelijks romdom ons zien en hooren gebeuren, is het ons altijd tot groote vreugde geweest, van de Broederen-Leeraren, die U vroeger en later bezocht hebben, te vernemen, hoeveel begeerte naar het Evangelie van onzen Heiland er bij U bestond, en hoe gij deze begeerte steeds, wanneer zij bij U waren, hebt getoond. Zij verhaalden ons van uwe talrijke opkomsten, en uwe aandacht bij de godsdienst-oefeningen; en ook hoe gij U nog met ons als ééne en dezelfde Kerk van onzen eenigen Zaligmaker bleef beschouwen.

Hoe lieflijk zijn ons deze tijdingen geweest. *Ofschoon verre van U verwijderd, en onder eene andere regeering levende, beschouwden wij U steeds als onze broederen. En, in waarheid, waart gij het ook. „Eén Heer, één geloof, één doop”, gelijk de Heilige Schrift zegt (Eph 4 : 5) was de band tusschen ons. De meesten uwer, en zoo ook uwe kinderen, zijn door Leeraren gedoopt en aangenomen, die nog onder ons leven en arbeiden. Ook hebben wij de*

Gemeenten aan de overzijde van de Vaalrivier altijd op het hart gedragen en aan U, in onze gesprekken en gebeden gedacht; ten bewijze waarvan wij uit ons midden herhaalde malen Leeraren tot U gezonden hebben, van wie gijzelfen hebt getuigd, dat zij met ijver en kracht het reine Evangelie in uw midden hebben gepredikt, ja hun leven niet gespaard.

Broeders en Zusters! wij wenschten uwe volmaking, uwe zaligheid. Mogen wij die bij U bevorderen, dan waren wij voldaan. Meer hebben wij van U niet gezocht, noch zij die tot U afgezonden waren. *Maar wel hebben zij en velen onder ons gevreesd, dat gij bloot stond voor zulken, die vroeger of later het Evangelie van Christus vervalscht zouden prediken, en, inplaats van licht en orde, duisternis en wanorde onder U verspreiden.* Gijzelfen kunt gevoelen, hoe rampzalig de gevolgen hiervan zouden zijn. En welke middelen hebt gij, om dit te verhoeden? Gij hebt geen Ring, geene Synode, samengesteld uit vele Leeraren en Ouderlingen, die in de waarheid en in de leer der ware Gereformeerde Kerk grondig onderwezen zijn. Gij kunt voor langen tijd slechts éénen Leeraar hebben, en, hoeveel vertrouwen wij ook stellen in de godsvrucht van uwe Ouderlingen, wij weten ook bij ondervinding, hoeveel er noodig is om de dwaling, die met list voortwerkt, tegen te gaan en te oordeelen; dat men omtrent eene zaak, van zóóveel waardij als het Evangelie, niet behoedzaam genoeg kan zijn.

Daarom was uw herhaald verzoek ons aangenaam, en is hetzelfde aangenomen en toegestaan: dat uwe gemeenten, in het geestelijke, onder het opzicht onzer Synode staan zouden. Zulks was het verzoek van uwen Kerkeraad, gerugsteund door de schriftelijke goedkeuring van uwen Volksraad. En wij hebben ons hierover verblijd, ofschoon wij daarbij geen ander belang hebben gehad, dan dat wij in uwe verbindtenis met ons een middel zagen, waardoor, onder Gods genade, valsche leeringen uit uw midden konden worden geweerd.

Doch nu, Geliefden, is het ons smartelijk te bemerken, dat er pogingen worden aangewend, om U van ons los te scheuren en dat sommigen onder U daarmede instemmen en medewerken. Ja, het smart ons vooral dit te vernemen, van sommigen, bij wie wij meer doorzicht en wijsheid meenden te moeten zoeken. O, gij weet niet, aan welk gevaar gij blootgesteld zijt!

Ofschoon wij nu nog geenszins erkennen, dat uwe gemeenten, die zoo plegtig bij onze Kerk zijn ingelijfd, door de bedrijven van sommigen daarvan weder zijn losgescheurd, — zoo rigten wij dit herderlijk schrijven tot U, zeer geliefden in den Heere Christus! omdat wij overtuigd zijn, dat het onze pligt is U te waarschuwen, waar wij zien of meenen te zien, dat gij U in gevaar begeeft, *gelijk gij doen zoudt, wanneer gij U van ons losscheurt.* Wij roepen U liefderijk, maar tevens plegtig en ernstig toe: Waakt! God, de Heere der Kerke, heeft U eene kostbare gave gegeven: het Evangelie van genade en vrede in Christus, waarin gij nu staat, waardoor gij het pad naar de zaligheid moet bewandelen. Waakt dat niet, binnen korteren of langeren tijd, een *ander* Evangelie U verkondigd wordt, wanneer misschien niemand in staat zal zijn dit te beletten; en zoo zielen, kostbare zielen, verloren gaan, of wel diegenen, wier hart aan het ware en reine Evangelie is verbonden, treuren en klagen moeten.

Ziet, wij hebben U tijdig vermaand, en vertrouwende, *dat wij dit niet*

tevergeefs gedaan hebben, verblijven wij, met hartelijke liefde en opregte heilbeden, geliefde en zeer gewenschte Broeders en Zusters in den Heere,
Uwe heilwenshende vrienden,

W. ROBERTSON, *Voorzitter*.
G. W. A. VAN DER LINGEN.
P. K. ALBERTIJN.
J. H. NEETHLING HZ.
A. FAURE, *Scriba*.

Uitmakende de Synodale Commissie der Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika, in Jan. 1855.

De laatste brief, dien wij hier nog copiëeren, is van het allerhoogste belang, omdat daarin punt voor punt, de brief uit *Lijdenburg* beantwoord en tevens Ds. VAN DER HOFF weerlegd wordt. Dit kostelijk dokument komt voor in de *Geref. Kerkbode* van 1885, blz. 378 en 379, rubriek *Kerknieuws*.

Brief van den Transgariëpschen Ring.

*Aan den Kerkeraad en de Gemeente van de
Ned. Geref. Kerk van Lijdenburg.*

Eerw. en zeergeliefde Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

Het was ons regt aangenaam, in onze vergadering van den Ring van Transgariëp, gisteren en heden gehouden, eenen afgevaardigden uit uw midden te verwelkomen, onzen waardigen en geliefden Broeder BOTMA.

Wij hebben veel gehoord, ter bevestiging van hetgeen wij reeds vroeger vernomen hadden, van uwe verkleefdheid aan de Kerk uwer Vaderen, en de moeilijkheden, waarmede gij dientengevolge te kampen hebt, en hebben besloten U, zoo spoedig mogelijk te doen bezoeken, door eene Commissie uit ons midden, om, onder den zegen des Heeren, uwe harten te vertroosten en te versterken, door de bediening der genademiddelen onder U. Die Broeders zullen in staat zijn, U met allen noodigen raad en leiding behulpzaam te wezen, en ons gebed zal hen vergezellen, dat de Heere hunnen arbeid rijkelijk zegene.

Meer dan één lid uwer gemeente heeft ons echter verklaard, dat het wenschelijk ware, dat gij voor dien tijd van ons zoudt hooren, om *de drogredenen*, waardoor men U van uwe getrouwheid aan uwe Kerk zoekt af te leiden, aan 't licht te brengen, en U de verzekering te geven, dat uwe voortdurende verbindtenis met de Kerk, U niet alleen geen schade, maar veeleer heil zal aanbrengen. Om deze redenen willen wij U dus nu reeds van ons laten hooren, om deze moeilijkheden uit den weg te rui-

men. Daartoe werden wij, ondergeteekenden, door den Ring in zijne zitting van heden als eene Commissie benoemd, om een herderlijk schrijven, in zijnen naam, aan U te rigten.

Wij rigten onzen zendbrief in, naar aanleiding van eenige vragen, door een lid Uwer gemeente, aan den Ring, in geschrifte, voorgelegd.

De eerste dier vragen was:

„Staat de Synode onder het opzicht van het Britsche Gouvernement?” Hieromtrent verwijzen wij U eenvoudig naar Art. III van de Ordonnantie, waarbij de kerkelijke regten en voorregten zijn vastgesteld, en die gij gedrukt kunt vinden op de eerste bladzijden van onze „Kerkelijke Wetten en Bepalingen”, alwaar er geschreven staat: dat de Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika bekleed zal worden met het vermogen, om derzelve eigen inwendige zaken te beschikken. Hierbij willen wij U herinneren, dat het Britsche Gouvernement niet meer, gelijk vroeger, in de Hooge Kerkvergadering vertegenwoordigd wordt door Commissarissen-Politiek. *De Synode heeft de meest volkomen vrijheid om hare Wetten te maken en te veranderen, zonder eenig toedoen van de Engelsche Regeering.*

Op de vraag: *„of de Predikanten der Kolonie verplicht zijn een eed van getrouwheid aan het Britsche Gouvernement af te leggen?”* kunnen wij onbewimpeld antwoorden: *Neen! Geen van onze Leeraars heeft zulks moeten doen. Hier in den Vrijstaat staan de Kerk en de Leeraars in geene betrekking hoe ook genaamd, tot de Engelsche Regeering, en erkennen zij geen andere Overheid in wereldsche zaken dan hun eigen Volksraad en President.*

Wat aangaat het reizen van de Predikanten naar de Hooge Kerkvergadering, kunnen wij vermelden, dat dit slechts eens in de vijf jaren naar de Synode, en eens in 't jaar naar den Ring geschiedt. Is 't echter eenen Leeraar onmogelijk, deze vergadering bij te wonen, dan kan zoodanige Kerkeraad vertegenwoordigd worden door eenen afgevaardigden Ouderling of Diaken. De Ringsvergadering zoude, bij gelegenheid, zelfs in eene der gemeenten over de Vaalrivier gehouden kunnen worden, daar de keuze van de plaats der Vergadering aan den Ring vrijstaat.

De vierde vraag luidt aldus: *„Is de Zuid-Afrikaansche Republiek verplicht, om de Koloniale Kerkwet aan te nemen, of zal zij het regt hebben eene voor haar zelve te maken, naar de behoeften van hare gemeenten?”* Wij kunnen ons geen geval voorstellen, waarop ons Kerkelijk Reglement niet zoude toepasselijk zijn in de gemeenten over de Vaalrivier. Hier in den

Vrijstaat is men geheel onafhankelijk en toch wordt de kerkelijke wet in haar geheel aangenomen. *Alle bepalingen, waarbij de Kerken in de Kolonie in betrekking worden gesteld tot het „Engelsch Bestuur”, zijn niet toepasselijk op de Transvaalsche Gemeenten, noch op die van den Vrijstaat.* Om u deze zaak eens duidelijk te maken.

In de *Kaapkolonie* bijvoorbeeld, moeten gemaakte grensscheidingen tusschen gemeenten aan het Engelsch Gouvernement ter goedkeuring worden voorgedragen. *In het Transvaalsche echter, en in den Vrijstaat spreekt het wel vanzelf, dat men niet aan de Engelsche, maar aan zijne eigene regeering zulks zal moeten voorleggen.*

Wat de vraag omtrent de „kleurlingen” aangaat: de Synode der Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika erkent het bestaande onderscheid in rang en stand, door den Heere overal gesteld. Aan de andere zijde echter is haar de belofte van Gods Woord dierbaar: „Ik zal de heidenen geven tot uw erfdeel en de einden der aarde tot uwe bezitting” (Ps. 2 : 8), waarom zij 't ook haren plicht acht, de uitbreiding van Gods rijk onder de heidenen te bevorderen. *Wat aangaat het regt tot het stigten van afzonderlijke gebouwen voor de gemeenten uit de Naturellen, verwijzen wij U naar zoo-vele gemeenten in de Kolonie, waar zulks reeds is gedaan.*

Wij kunnen over het wettig of onwettig bestaan eener gemeente, niet onder het toezicht onzer Synode staande, onmogelijk oordeelen, eenvoudig omdat wij de noodige kennis van de daadzaken missen.

Zulk eene gemeente kan echter, hoewel niet onder opzigt eener Synode, tot de „Algemeene Christelijke Kerk” behooren, zoo namelijk (in haar midden) Gods Woord getrouw wordt gepredikt en de Sacramenten behoorlijk worden bediend.

De Synode verwacht van de gemeenten van Overvaal geene bijdragen, zooals bij de inlijving van die gemeenten, in October 1852, is vastgesteld geworden.

Het werk van den Heer D. VAN DER HOFF zijn wij niet bij magte te beoordeelen, daar er, door den Kerkeraad van *Potchefstroom*, geen verslag is ingezonden geworden naar den HoogEerw. Ring, noch iemand uit dien Kerkeraad is verschenen, om die gemeente te vertegenwoordigen.

Uit de beantwoording dezer vragen, ziet gij dus, Eerw. en Zeer geliefde Broeders! dat, hoewel onder verschillende Burgerlijke Besturen staande, wij nochtans allen, als leden van ééne Kerk, onder hetzelfde geestelijke opzigt der Synode kunnen verkeerren; immers de Kerk van onzen Heere Jezus

Christus wordt niet beperkt door grensscheidingen van menschelijke bepalingen.

Uit den grond des harten roepen wij U toe: Geliefde Broeders! Zijt standvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig in het werk des Heeren; als die weet, dat uw arbeid niet ijdel zal zijn in den Heere. De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen, onzen Heere Jezus Christus, door het bloed des eeuwigen Testaments uit de dooden heeft wedergebracht, die volmake U in alle goed werk, opdat gij zijnen wil moogt doen, werkende in U hetgeen voor Hem welbehagelijk is door Jezus Christus; dewelke zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen.

Met hartelijke heilbede noemen wij ons,

Uwe Broeders in den Heere,

H. E. FAURE, *Voorzitter.*

ANDREW MURRAY JR.

A. A. LOUW.

H. W. WESSELS, *Ouderling.*

C. LIEBENBERG, *Diaken.*

Winburg, 22 October 1855.

HOOFDSTUK XVI.

Het rapport van Mr. C. Hiddingh aan de Amsterdamsche Commissie.

In het jaar 1856 kreeg Mr. C. HIDDINGH, een Kapenaar van geboorte, doch in Holland woonachtig, eene belangrijke opdracht als particulier gezant van Z. M. Koning Willem III, naar den (lateren) *Oranje-Vrijstaat* te gaan, gelijk blijkt uit het volgend citaat uit een Vrijstaatsch leesboek: ¹⁾

„In Juli 1856 werd den President door den Heer C. HIDDINGH, een Kapenaar van geboorte, doch in Holland woonachtig, een zeer vriendelijken brief van

¹⁾ Vgl. blz. 76 van de „*Aardrijkskunde en Geschiedenis van den Oranje-Vrijstaat*” (voor schoolgebruik). Opgesteld door de Commissie, benoemd door den Volksraad, tot het vervaardigen van Hollandsche schoolboeken. Vierde, verbeterde druk. *Bloemfontein*, C. Borckenhagen, 1894.

Z. M. Willem III, Koning der Nederlanden, ter hand gesteld, inhoudende een concept-wapen en een vlag voor den Staat; welk wapen, te zamen met de vlag door den Volksraad werd aangenomen, als wapen en vlag van ons land. Nu werd, als dankbetuiging voor dit blijk van belangstelling, en ter eere van het Koninklijk Huis van Oranje-Nassau, de naam „Oranje-Vrijstaat” als 's lands naam vastgesteld.”

Welnu, — van deze gelegenheid maakte de Amsterdamsche Commissie gebruik, den Heer HIDDINGH vriendelijk te verzoeken, ALS GEMACHTIGDE DER COMMISSIE, een onderzoek in te stellen naar den godsdienstigen en kerkelijken toestand in Transvaal, bepaaldelijk omtrent de al of niet gegrondheid der tallooze klachten, door de Commissie omtrent Ds. VAN DER HOFF ontvangen, van wien zij de door haar gevraagde inlichtingen niet had gekregen. De Heer HIDDINGH voldeed gaarne aan dit verzoek, stelde een minitieuus onderzoek in loco in en zond hiervan een uitvoerig verslag aan de Commissie, die het voor haar rekening liet drukken, onder den volgenden titel :

„Verslag van Mr. C. HIDDINGH, omtrent zijne bevinding der kerkelijke en staatkundige aangelegenheden; van den zedelijken en maatschappelijken toestand; der hulpbronnen in de Transvaalsche Republiek en omtrent zijne verrigtingen tijdens zijn oponthoud in dat gemeenebest.”

(Wij doen hier en daar grepen uit des Heeren HIDDINGH's belangwekkende mededeelingen, terwijl wij datgene, waarop wij bijzonder de aandacht hebben te vestigen, cursiveeren).

„Op raad van den Heer P. E. FAURE, Predikant te Wijnberg, schreef ik aan den Volksraad en de verschillende Kerkeraden in het Transvaalsche Gemeenebest. Die raad werd gegeven, omdat in het Transvaalsche eene arbitraire macht wordt uitgeoefend door de Commandanten-Generaal, en ik gevaar kon loopen, zonder eenige redenen of grond over de grenzen te worden gebragt, wordende PRETORIUS door VAN DER HOFF aangezet en weder de laatste door den eerste gerugsteund.”

De schrijver deelt nu den hoofdinhoud zijner brieven mede en vervolgt aldus :

„Blijkens het terugschrijven van den Kerkeraad te Mooirivier, had deze, op de ontvangst van mijnen brief, eene Commissie van vijf leden, met den Heer VAN DER HOFF aan het hoofd, benoemd om met mij te onderhandelen. Daar de Heer Predikant MURRAY te Bloemfontein, in onze gesprekken over de Transvaalsche aangelegenheden, mij den raad gaf, om de gevormde Commissie uit den Kerkenraad te Mooirivier niet voorbij te gaan, meende ik dien raad op te volgen, ofschoon weinige opgewektheid gevoelende, dewijl ik daarin

een strik zag, dien men mij spande, om mijne bemoeijingen op niets te doen uitkomen, door mij te blinddoeken."

26 Jan. 1856 vertrok de Heer H. van Bloemfontein, in gezelschap van den Heer. H. RENSBURG en zijne familie, die in Magaliesberg woonde en te Bloemfontein zijn kind had laten doopen. 2 Febr. kwam hij te Mooirivier aan, doch daar de afgezonden boeken nog niet waren gearriveerd, vervolgde hij zijn tocht en bereikte 4 Febr. de plaats van WILLEM RENSBURG, genaamd „Kafferskraal" en gelegen aan Sterkstroom, in Magaliesberg. Terwijl de reiziger hier acht dagen uitrustte, kwam hij ongemerkt van veel op de hoogte. Wij laten hem zelf verhalen :

„Vele verhalen, betuigingen, klagten enz. kwamen mij ter oore, waaruit mij ten sterkste bleek, dat, zoo al de Heer VAN DER HOFF zonder schuld zij, nogtans een groot deel der bevolking hem in die mate moede is, dat het zich geheel aan zijnen herderlijken voorgang en kerkelijke bediening heeft onttrokken, vast bepaald, nimmer tot hem terug te keeren. De bewoners van Mooirivier stroomden tot mij toe, en schenen bij mij uitkomst te zoeken; niet alleen was het, dat zij reikhalsden naar eenen anderen predikant, maar ook wenschten zij eene verandering in hunne regeering.

Wat betreft den kerkelijken toestand, te Rustenburg en te Lijdenburg zijn kerkgebouwen verrezen, om daar de aanbidders van God en Christus tot eenparige lofverheffingen van den Almagtige te vereenigen; doch den grootsten tijd van het jaar, zoo niet soms het gansche jaar door, ontbreekt het den geloovigen aan eenen Evangeliedienaar om in hunnen godsdienst voor te gaan. Tot Potchefstroom (Mooiriviersdorp) bepalen zich de dienstverrigtingen van den Predikant VAN DER HOFF, welke dan bovendien op sommige andere afgelegen plaatsen, waar vele zijner aanhangers in de nabijheid wonen, in enkele gedeelten van het jaar kerkdienst gaat houden. Zijne gedragingen, zoo ten opzichte der leden van de Kerk, als ten aanzien der kerkelijke aangelegenheden, hebben verre het meerendeel der gemeente van hem verwijderd. Hoogmoedig en strevende naar eene onbepaalde heerschappij, behandelde hij de menschen norsch en terugstootend; hij ging hun slecht voor in daad en wandel; in zijn eigen huis was de vrede en eensgezindheid dikwerf gestoord op eene rumoermakende wijze naar buiten; hij zocht de gemeenteleden niet op, welke zijnen raad en zijne vertroosting noodig hadden, hoezeer zij ook die wenschten; zijne dienst bepaalde zich tot het eenmaal prediken des Zondags, het toedienen der Heilige Sacramenten en het aannemen van ledematen; het onderwijzen in den godsdienst werd op den achtergrond geschoven en was ééne week onderdrukt bij velen toereikende, om hen in de Kerk in te wijden; nogtans werd niet vergeten de emolumenten (ik meen pl.m. 7 shillings) in te vorderen, vastgesteld op het doopen en het aannemen, dikwijls voor en aleeer een of ander nog had plaats gehad. Uitzonderingen kunnen er zijn, doch wanneer ik dit alles zeg, spreek ik in het algemeen, en volgens het eenparig gevoelen van hen, welke ik in het Transvaalsche heb ontmoet en gehoord. Niet weinig heeft het gebeurde met den Heer SMELLEKAMP, den zedelijken invloed geknakt, welken

godsdienstleeraars, uit hoofde hunner betrekking, bezitten; nogtans zou de tijd de geheugenis daarvan hebben doen verdwijnen, en welligt alles op den ouden voet zijn teruggekeerd, indien de Heer VAN DER HOFF had opgehouden, verkeerde stappen te doen; maar neen, hij bleef volharden in zijn voornemen om de Transvaalsche Kerk aan de kerkelijke wetten en regulatiën der Kaapsche Synode te onttrekken en zichzelve eene eigene heerschappij te scheppen. De scheuring, hierdoor verwekt, werd nog meer geopend, door geene beslissende taal te gebruiken, toen eenigen eenen twistappel opwierpen in het verbannen der Evangelische gezangen uit de openbare godsdienstoefeningen, op grond dat dezelve door menschenhanden waren samengesteld, hetwelk door enkelen zóóver werd getrokken, dat zij dezelve uit hunnen Bijbel scheurden en verbrandden. Eindelijk zette de Heer VAN DER HOFF de kroon op alle deze dwaasheden, door zijn predikambt neder te leggen, dewijl de Volksraadsvergadering eenige politieke wetten, door den Heer STUART vervaardigd en door den Generaal PRETORIUS voorgedragen, verwierp. Zijn bedanken werd tegen zijne verwachting aangenomen, hij trad terug, beleed zijn mispas, verzocht om het gebeurde als niet geschied te willen aanmerken, onderwierp zich aan de betaling eener boete van 100 Kaapsche Rijksdaalders en aanvaardde opnieuw zijne bediening. Het getal zijner aanklevers kromp in, en de Kerk kwijnt voort in eenen nog ongelukkiger toestand dan voorheen."

De lezer ziet, hoe Ds. VAN DER HOFF, door eigen toedoen, groote scharen menschen van zich vervreemde en in de door hem gestichte „Kerk” met de eene hand afbrak, wat hij met de ander opbouwde; een gewoon verschijnsel bij allen, die niet recht staan voor God en menschen. En hij zou zeker nooit eenigen invloed hebben verkregen, indien de staatkundige gesteldheid des lands, in die dagen, waarvan de Heer HIDDINGH in zijn verslag een schets geeft, niet allerbedroevendst ware geweest. Het oordeel van THEAL, hierboven geciteerd, wordt bevestigd door het volgend overzicht van dezen ooggetuige:

. . . . „te oordeelen naar de daden van het Bestuur, *geldt alléén willekeur en het regt van den sterkste; terwijl de ligtgeloovige Transvaler in een kindstaat zich vergaapt aan de schoone klanken en mooie titels, waaraan hij blijft hangen.* Het hoogste Bewind berust in handen van de Volksvergadering; van deze ontleenen de ambtenaren hunne betrekking; en uit haar ontstaan de wetten. Er zijn drie Kommandanten-Generaal; vier landdrosten, veldkommandanten en veldkornets; sommigen genieten salaris; anderen dienen uit liefde tot het algemeen belang. De tractementen worden slecht betaald en is men daarin, bij sommigen, circa twee jaren ten achter. De Volksvergadering wordt samengesteld op het oogenblik, dat het volk op den bestemden dag bijeenkomt; dan kiest het volk de leden en wederom de leden hun president. De beraadslagingen worden genotuleerd, en deze notulen zijn de wetten van het land; *wat echter de eene vergadering beslist of opbouwt, breekt de ander weer af.* Zoodra de Raad is uiteengegaan, bestaat er geen

opperbeheer; de Raad bepaalt de volgende zitting. Ook kennen zich de Kommandanten het regt toe, volksbijeenkomsten te houden, en in dezelve alles te beramen, zonder zich aan een of ander te storen. De Generaals voeren geen commando over bepaalde districten, doch bevelen over hen, welke zich onder hunne orders willen scharen. *Zij hebben kortelings een kriegsraad opgericht en aan dezen een magt toegekend boven alles.*

De kriegsraad beslist over kerkelijke en burgerlijke zaken, en over de ver- rigtingen van den Volksraad. De Generaal PRETORIUS voert de correspon- dentie buitenlands. Ofschoon hij daartoe niet bevoegd is verklaard, noch daarvan aan eenigen gezaghebber kennis doet dragen, wordt dit stilzwijgend toegelaten. Hij toont de meeste geestkracht, heeft den grootsten invloed en schijnt met de beste bedoelingen gezind te wezen. *Welligt was daaruit iets goeds geboren, indien hij niet naar verkeerde inblazingen had geluisterd en zichzelf aan banden gelegd. De Kommandanten-Generaal zijn ijverzuchtig onderling, en streven naar het opperbestuur. Ieder volgt zijnen weg, zonder raadpleging met, noch mededeeling aan elkander.* Elk op zichzelf trekt met de onder zich vereenigde magt ten strijde, wanneer hij begrijpt, de grens te moeten beschermen van de strook gronds, waar zij wonen, die zich onder hunne vanen hebben geschaard. (Het getal blanken is circa 18000; *Lijden- burg* heeft eene bevolking van omtrent 400, *Zoutpansberg* 200, *Moorriviers- dorp* 2000 en *Rustenburg* 800. Geen blanke verkeert in dienstbaren staat; *slavernij wordt niet toegelaten*; de Kaffers verhuren zich als meiden en knechten). De Heer JOUBERT heeft zijne volgelingen wonen meer bepaald in *Lijdenburg*; de Heer SCHOEMAN in *Rustenburg* en de Heer PRETORIUS in *Moorrivier*." De ambtenaren vinden geen steun in het bestuur . . . de volksstem is het voornaamste, dat ontzag inboezemt; op deze wordt vooral door de hoofden van den Staat gewerkt; doch juist dit, overmits onder hen geen eenstemmigheid heerscht, vermeerdert de verwarring . . . ."

Deze schets doet sterk denken aan Israëls Richteren-tijdvak en bepaalde- lijk aan de woorden: „*In diezelfde dagen was er geen koning in Israel; een iegelijk deed wat recht was in zijne oogen.*” En merkwaardig genoeg zegt de Heilige schrijver dit, om duidelijk te maken, hoe de man MICHA een godshuis had en eenen efod maakte en terafim en de hand van eenen zijner zonen vulde, dat hij hem tot eenen priester ware! Eene scheurkerk dus!

HIDDINGH deelt deze dingen echter niet mede, omdat hij den Transvalers hard valt. Integendeel, hij toont zeer goed te begrijpen, dat men ook deze feiten moet plaatsen in de lijst van hun tijd. Op blz. 31 gaat hij aldus voort:

„Verwonderenswaardig is het, hoe, bij alle worstelingen, waarbij de uit- gewekenen volslagen gemis en gebrek aan alles leden, de zeden nog zoo goed zijn bewaard gebleven. In 1837 is de verhuizing reeds begonnen, en steeds voortgegaan tot nu toe. Zwervende in woeste landen, met have en vee, moesten zij altijd op hunne hoede zijn tegen de Kaffers; in hunne om-

dolingen smolten hunne middelen van bestaan weg; de herhaalde oorlogen met de Kaffers en de dreigende magt der Engelschen, maakten alle hoop op uitkomst teniet, totdat eindelijk de laatsten hunne zelfstandigheid erkenden.

Beroofd van alles, zonder onderwijzers, zonder predikanten, moesten zij in zichzelf toevlugt zoeken en hunne eigene leermeesters worden. De Bijbel, voor welks behoud steeds de meeste zorg werd gedragen, was hun rigtsnoer; een dagelijksch lezen in denzelven werd zelden verzuimd; de Zondag werd geregeld gevierd, terwijl een van allen vooringing. Zoo is het nog heden ten dage met hen gesteld. In elk huis wordt, bij het middag- en avondmaal, hardop gebeden en gedankt; een der huisgenooten verrigt dit werk, en hoewel meestal de woorden geheel verkeerd en onverstaanbaar worden uitgesproken, zoo bewijst het toch, dat de menschen een innig godsdienstig gevoel bezitten, hetwelk zij niet in zich besloten kunnen houden. Velen houden des avonds huiselijke godsdienst, door het lezen in den Bijbel en het zingen van een lied. Des Zondags komen de bureu van het eene of andere huisgezin aldaar tezamen, om daar gezamenlijk godsdienst te plegen, waarin alsdan een van allen in gebed, gezang, en het lezen òf van eene preek òf uit den Bijbel, voorgaat, gelijk men mijzelven meer dan eens daartoe heeft uitgenoodigd. *In de kerk te Lijdenburg* neemt de onderwijzer POEN de bediening waar van eenen predikant.

De menschen klagen bitter hunnen nood, dat zij geenen predikant hebben, en als schapen zonder herder ronddolen. Een aantal kinderen, tot vijf jaren oud, zijn ongedoopt; zoo ook een aantal lieden, welke geen ledematen zijn. Zij achten VAN DER HOFF zoo gering en zoo weinig een predikant, dat zij zich bezondigd rekenen, om die plegtigheden door hem te laten vervullen. Men reist liever naar Pietermaritzburg (Natal) of naar Bloemfontein om de hulpe des predikants daar in te roepen, ja verscheidenen, die door hem, òf hunne kinderen hebben laten doopen, òf in de Kerk zijn ingelijfd geworden, gaan zelfs zoover, van in twijfel te trekken, of die verrigtingen wel verbindende kracht bezitten, en vroegen mij, of het niet noodzakelijk zou zijn, dat zij zich bij eenen of anderen predikant vervoegden, om die plegtigheden opnieuw te ondergaan. Hun aandrang en hunne bede was dan ook zonder ophouden, dat ik toch niets onbeproefd zou laten, om Uwe Commissie te bewegen tot het afzenden van eenen predikant, in welk geval zij vertrouwen, dat zij eenen waren verkondiger en voorganger des Woords zullen krijgen."

Wij zullen den Heer HIDDINGH niet volgen, waar hij een overzicht geeft over de hulpsbronnen in het Transvaalsche, maar slechts datgene, hier en daar verkort, uitschrijven, wat hij zegt over den *kerkelijken en godsdienstigen toestand des lands*.

(Blz. 35). „Behalve in mijne gesprekken, waarin ik tot vrede en eendragt aanried, *als het eenige bolwerk, waaruit iets goeds kon worden geboren*”, zegt de Heer HIDDINGH minder mooi, „heb ik bij velen getracht hen van hunne dwalingen terug te brengen, *door hun het verkeerde aan te toonen, van zich aan de Algemeene Synode te onttrekken, te wijzen op de droevige gevolgen onder welke zij nu gebukt gaan, en het ongerijmde bloot te leggen, om den*

psalmen de voorkeur te geven boven de gezangen, als dienende de eerste voor den Mozaïschen godsdienst, terwijl de laatste in overeenstemming zijn met de Evangelieleer, en alzoo voor den Christen gepast. Ik heb hun aangeraden, den kerkedienst van den Heer VAN DER HOFF bij te wonen, daar het niet bekend was, dat hij leeringen predikte in strijd met ons geloof in Christus; dat zijne leeringen geheel Evangelisch waren en dat zij daaruit veel nut konden trekken; dat zij overeenkomstig de vermaning van den Heiland aan de Joden: „houdt en doet wat de Farizeën u zeggen, doch doet niet naar hunne werken”, dit zonder gewetensangst konden doen; dat zij, zijne lessen nakomende, daarom niet zijn voorbeeld behoeften te volgen en, bij zoodanige handeling, zich als ware Christenen zouden gedragen.

Voorts heb ik den Kerkeraad der gemeente Lijdenburg, die geheel op zichzelf staat, en zich aan de handelingen van den Kerkeraad te Mooiriviersdorp, den weerklink van den Heer VAN DER HOFF, niet stoort, verzocht bijeen te komen, heb hun met mijne bedoelingen bekend gemaakt en het resultaat dier bijeenkomst is geweest:

1. Een verzoekschrift aan den Volksraad, welke op 4 Maart aanstaande te Rustenburg bijeenkwam, om hunne gemeente als eene op zichzelf staande te erkennen, *ofschoon reeds stukken, zoo van den Volksraad als van den Kerkeraad te Mooirivier herkomstig, en in het kerkelijk archief te Lijdenburg voorhanden, allen twijfel ophieven, aangaande de feitelijke erkenning dier zelfstandigheid.*

2. Het opmaken van eenen nieuwen beroepsbrief.

3. Een verzoekschrift aan den Volksraad, om dien goed te keuren, en een gelijk adres aan de Ringsvergadering en aan de Kaapsche Synode.

4. Eene aanvraag aan den Volksraad om als kerkelijke eigendom van de publieke gronden in hun distrikt, een zeker getal plaatsen af te zonderen, teneinde in het vervolg van tijd, uit deze inkomsten de kerkelijke uitgaven tegemoet te komen, hetgeen thans gemakkelijk kan geschieden, vermits allen op gelijke wijze hunnen God dienen, doch waartegen evenwel moeilijkheden zouden kunnen oprijzen, wanneer andere geloofsgezindten zich onder hen mengden, en alzoo gelijke aanspraak op de algemeene eigendommen hadden verkregen.

5. Een request aan den Volksraad, om den Kerkeraad magtiging te verleenen, tot het uitschrijven eener kerkpacht, naar vaste grondslagen te leggen op elk erf, bestaande in het opbrengen van slagvee, brood, koorn, boter enz. ten behoeve van den predikant, echter af te leveren aan den Kerkeraad.”

Om bijzondere redenen zette de Heer HIDDINGH zijne reis niet voort naar Zoutpansberg, maar vergenoegde zich een *bezoek aan Rustenburg* te brengen. *Hier vroeg en verkreeg hij verlof om voor den Volksraad het doel van zijne komst uiteen te zetten.* Op het bepaalde uur bevond hij zich in de Volksraadvergadering, en, na eenige formeele opmerkingen, gaat hij (blz. 37) aldus voort met zijn verslag van het aldaar besprokene:

„Verder, dat de redenen van mijne komst, voorzoover betreft de bedoelingen der Amsterdamsche geestelijke Commissie, hoofdzakelijk moet worden toege-

schreven aan het onbeantwoord laten van hare letteren, inzonderheid van die op den 9den Maart 1855, aan het collegie van den Volksraad, alsmede aan den Heer VAN DER HOFF afgezonden, en aan een volstrekt gemis van kennis, omtrent den wezenlijken stand der zaken, waardoor zij in het onzekere verkeerde, in hoever het al of niet raadzaam zou zijn, eenen predikant af te vaardigen, zonder diens levenslot in de waagschaal te stellen.

Daar de Volksraad niet altijd dezelfde leden bevat, en ongetwijfeld thans eenigen zitting hadden, welke van dien brief geene kennis droegen, verzocht ik verlof hem voor te lezen, mij voorbehoudende, waar zulks noodig was, denzelven toe te lichten. Ik gaf te kennen, dat juist die brief behelst, wat de Commissie zoo vreesachtig doet zijn, om doortastende maatregelen te nemen, en ik zulks in geen korter, bondiger, duidelijker en beter bewoordingen wist uit te drukken. *Ik achtte het bewandelen van dezen weg het voorzigtigst, dewijl de Volksraad bestond voor ver het meerendeel uit blinde aanhangers van VAN DER HOFF en PRETORIUS, ik in dit geval openlijk kon zeggen, waar de fout school, zonder mijzelven aan vervolgingen bloot te geven, en begreep, dat mijne redenen, terwijl ik een ander liet spreken, beteren ingang zouden vinden, bij het aanduiden van den invretenden kanker hunner maatschappij.* De brief maakte een zichtbaar kwaden indruk bij velen, waaronder ook de president GROBLER; niettemin liet men mij uitspreken. Ik raadde aan tot eendragt; zeide, dat mij uit het onderhoud met de menschen, op den ganschen weg heen, naar en terug van Lijdenburg was voorgekomen, *dat velen het al of niet staan onder de Kaapsche Synode tot eene gewetenszaak hadden gemaakt; dat, wanneer men tot verdere dwangmiddelen oversloeg, om de Transvaalsche Kerk aan het oppertoezicht der Kaapsche Synode te onttrekken, ongetwijfeld de klove tusschen de burgers zou verwijden, zoo al gene bloedige tooneelen of scheuring van den Staat in twee deelen daaruit mogten voortvloeijen; dat de inwendige regeling van kerkelijke aangelegenheden, niet behoorde tot de attributen van de Staatsmagt, en geene regeering een volk mag dwingen, in de uitvoering zijner godsdienstige inrigtingen en instellingen, zoolang die niet indruischen tegen de belangen van den Staat; dat het een dwaas denkbeeld is aan te nemen, van onder Engelschen invloed te geraken, indien de kerkelijke wetten en regulatiën der Kaapsche Synode in het Transvaalsche geldende zouden zijn; dat Lijdenburg en Zoutpansberg besloten zijn, zich nimmer van de Synode los te maken, en een groot deel, zoo niet het grootste, van Rustenburg en Mooirivier (Potchefstroom) het kerkelijk toezicht der Kaapsche Synode begeerde; dat de Staat in het minst niet zou worden ondermijnd, indien men iedere kerkelijke gemeente hare eigen inzichten liet volgen, en dat de Raad verstandig zou handelen, om van stonde aan zich niet verder daarmede in te laten. Ik trad toen in eene ontwikkeling, van het noodzakelijke van een kerkelijk toezigt; toonde de groote voorregten van dat der Kaapkolonie aan, en deed het schadelijke en verderfelijke uitkomen van een eenhoofdige bestuur en toezigt, of wel het gemis van alle regeling en orde.* De tegenwerpingen, welke daarop volgden, werden door mij opgelost. Ik wees op onderscheidene voorbeelden uit de geschiedenis, tot staving van het door mij aangevoerde, en men scheen in te stemmen met de waarheid mijner bewijsgronden.

De Volkraad, welke reeds al den tijd zijner zitting had besteed, tot de be-

handeling in appel van de zaak van C. POTGIETER c. s., in de zitting van 11 Sept. 1855 veroordeeld geworden, omdat zij een adres der gemeente Lijdenburg, aan de Kaapsche Synode, hadden goedgekeurd en ondersteund, strekkende om de vroegere banden opnieuw aan te knopen, — kon de zaak niet ten einde brengen, en ging, na acht dagen daarover te zamen te zijn geweest, uiteen zonder iets te hebben uitgevoerd. Hierdoor werden alle overige werkzaamheden nagelaten en bleven de ingediende verzoekschriften, door de Kerkelijke gemeente van Lijdenburg, onaangeroerd.

Inmiddels verzochten eenigen van den Kerkeraad te *Rustenburg* mij te spreken; deelden hunne bezwaren mede over het toezenden van eenen Leeraar door de Amsterdamsche Commissie en wenschten eenen van de afgescheidene gemeente uit Holland te beroepen. Ofschoon mij niet geheel tehuis vindende op kerkelijk gebied, heb ik, zooveel ik vermag hun het gevaarlijke voorgoehouden, *eerstelijk van eene scheiding in de Kerk*, en ten andere van de invoering van tweeperijen en kunstenaarijen, waaraan het gros der Afgescheidene gemeenten in de Nederlanden zich schuldig maakte. Ik openbaarde mijn gevoelen, met welken geest de verkondigers van Gods Woord zouden bezielde zijn, die van u uitgaan en ontdekte, tot mijn groot genoegen, dat zij een geheel verkeerd denkbeeld hadden der begrippen van de Afgescheidene gemeente, doch geloofsbeginzelen aankleefden, in overeenstemming met de Hervormde Kerk.

Bij mijne terugkomst te *Mooirivier*, op den 17 Maart, trof ik de aan de Kaap afgezondene tien kisten aan, en expedieerde de, door de Commissie in de *Marianna* verscheepte drie kisten, verder naar *Lijdenburg*. Den volgenden morgen van mijn arrivement, vertrok de Heer VAN DER HOFF uit *Mooirivier* en ontstond er eene woeling onder de menschen. Ik geloof niet den bal ver mis te slaan, zoo ik dezelve op rekening stel van mijne gedragingen te *Rustenburg* voor den Volksraad, en van het ontgaan der vallen, welke men mij had gelegd. Te *Lijdenburg* had men mij bekend gemaakt, met een aan hare gemeente gerigt schrijven, door den Kerkeraad van *Mooirivier*, van welken de Heer VAN DER HOFF volkomen het orgaan is. Eenige der onderteekenaars, die ik later ontmoette, en daarover sprak, zeiden met den inhoud niet bekend te wezen, en geteekend te hebben, omdat hun Leeraar het verlangde. Ik heb van dien brief een afschrift genomen en leg het hierbij over, opdat uwe Commissie zelve zal kunnen oordeelen. De Kerkeraad te *Mooirivier* wilde mij kosteloos halen en vervoeren uit den *Oranjestaat* naar *Mooiriviersdorp*; een schijnbaar toevallige omstandigheid, de reis van den Heer H. RENSBURG, tot *Magaliesberg*, 3 dagreizen verder dan *Mooiriviersdorp*, en zijne beloften, om alles vervolgens aan te wenden, wat mijnen togt naar *Lijdenburg* zou kunnen bevorderlijk zijn, maakte eene verandering in mijn plan. Ik hield mij daarom slechts weinige oogenblikken op te *Mooiriviersdorp* en reisde door. Van *Kafferkraal*, aan *Sterkstroom*, in *Magaliesberg* gaf ik (in antwoord op het schrijven van de Algemeene Kerkvergadering in den Transvaalschen Staat, van den 24sten December 1855), bij brief mijne gevoeligheid te kennen, voor de welwillende aanbiedingen, met openlegging der redenen, die mij van het gebruik maken derzelve hadden doen afzien. Maar nu bevonden zich ook al de gesmeede lagen in duigen; men heeft mij niet kunnen beletten, de reis te vervolgen tot *Lijdenburg*; ja een enkele dolleman in *Mooirivier*, had de

zothed, den morgen van mijne doorreis door *Moorivier*, voor te dragen om mij in te rijden en terug te halen. Men (ik zou haast durven zeggen: VAN DER HOFF) had zich verbeeld om mij te lokken naar *Moorivier*; den pas af te snijden verder te gaan; mij alles voor te spiegelen, wat hun belang vorderde, en eindelijk: *te onderhandelen*, wat den Lijdenburgers werd verboden; daarbij vergetende, dat ik nimmer met eenig doel van dien aard kon zijn gekomen, vermits er niet te onderhandelen viel.

In hoever VAN DER HOFF zich zeker van zijne sluwheid achtte, bewijst, dat hij den brief aan de Lijdenburgers aan *de Kaap* heeft laten drukken; van welken, bij mijne tweede komst te *Moorivier*, eenige exemplaren aldaar in omloop waren, die nu geen ander effect hadden, dan een beschamend uitlagchen.

Inmiddels hebben, tot twee keeren toe, drie personen, welke zeiden leden van den Kerkeraad te wezen en gedwongen waren geworden door het gemeen tot mij te gaan, om zich te vergewissen omtrent gezegden over VAN DER HOFF, welke het gepeupel en Janhagel mij in den mond legden, doch hetgeen alleen moest dienen, om mij in groote moeilijkheden te wikkelen, in stede van de eer van Christus' naam te verheerlijken, gelijk zij voorgaven; stellende zich aan het hoofd van dat rapalje, zekere LOMBAARD, voor een der slechtste sujetten aldaar bekend. Dit bracht teweeg, dat ik mij kort te *Moorivier* moest ophouden, en niet alles heb kunnen verrigten, wat ik mij had voorgenomen."

Op welke wijze de Heer HIDDINGH voor de verdeeling der boeken heeft zorg gedragen, zal u ook wel geen belang inboezemen. Karakteristiek is evenwel, dat, behalve Bijbels, hij o.m. te vergeven had: „werken van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen" en twee serieën der Theologische Werken van het „Haagsche Genootschap". Aangename lectuur voor de Boeren, ter afwisseling van SMIJTEGELT en BRAKEL.

HOOFDSTUK XVII.

Het trouwe Lijdenburg wordt geholpen.

(Slot van Mr. HIDDINGH's verslag).

„Wat betreft de toe te kennen bezoldiging van den Leeraar, ik twijfel niet, of dezelve is toereikend, om in zijne behoeften te voorzien. De Heer VAN DER HOFF genoot 3.000 Kaapsche Rijksdaalders, doch heeft, kort voor mijne

komt in het Transvaalsche, uit eigen beweging dezelve verminderd tot 2.000. Deze daad zou een uitvloeisel van zuivere edelmoedigheid kunnen heeten, ware niet uw brief van den 9^{den} Maart 1855 voorafgegaan.

Mijn verslag is wijdoopiger geworden, dan ik mij had voorgesteld. Ik vertrouw evenwel niets overbodigs gezegd te hebben. Mijne bedoeling was, om zooveel mogelijk den stand der zaken in het Transvaalsche te doen kennen, en tot hoever mijne verrigtingen reikten; om eindelijk aan te toonen, hoezeer de Transvalers verdienen en waardig zijn geholpen te worden; *en de groote noodzakelijkheid, al moet zulks met vele opofferingen gepaard gaan, dat een godsdienstleeraar, bij eenen echten christenzin ook menschenkennis parende, zich tot hen begave.* Een ruim veld ligt ter bearbeiding open; men heeft niet beducht te zijn voor al hetgeen, waaraan een afgezondene onder de Heidenen is blootgesteld. Het zijn christenen, die reikhalzend verlangen om in hun geloof gesterkt te worden; christenen, vervuld met eenen godsdienstigen geest, waaraan velen in ons vaderland zich wel konden spiegelen!

Niets staat in den weg, om aan het beroep der Lijdenburgsche gemeente te beantwoorden, voor hem, wien Christus en Die gekruist alles behoort te zijn. Vele dingen, welke eene Europeesche beschaving oplevert, zullen worden gemist, doch deze zullen in ruime mate worden opgewogen door de hooge waarde, welke men aan zijn werk zal hechten, en de zelfvoldoening, die hij zal smaken, wanneer hij het uitgestrooide zaad zal zien wortelschieten en tot vollen wasdom opgroeijen. Vinden de redenen van eenen Leeraar bij ons ingang en hangt men hem aan de lippen, onder de Transvalers grenst de vereering van eenen Evangeliedienaar aan overdrijving. Een Leeraar, nederig, zachtmoedig en verdraagzaam, welke met overleg en verstand te werk gaat, oefent zulk eenen invloed uit, dat alles wat hij zegt of aanbeveelt, zonder dralen wordt geloofd en volbragt, en wat hij verlangt wordt verkregen, beschouwende de Boeren het als een heilige zaak om te volbrengen, wat de predikant leeraart en als pligt voordraagt. *Het is daarom mijne overtuiging, dat gerust, zonder angst of vrees, de door U af te zenden Leeraar zal kunnen komen; dat vele wankelenden VAN DER HOFF geheel zullen verlaten, en dat uit dit niet dan goeds kan geboren worden, zoo ten opzichte van den nieuw aangekomenen Leeraar als VAN DER HOFF.*

Mogt echter onverhoopt de toekomstig te zenden predikant voor Lijdenburg, zich in zijne verwachtingen en veronderstellingen teleurgesteld vinden, dan heeft hij altijd eene deur open in de Kaapkolonie. Gretig zal de eene of andere gemeente aldaar de gelegenheid aangrijpen, om hem te beroepen. In de Kaapkolonie heerscht nog altijd eene groote behoefte aan voorgangers in den Godsdienst en Dienaren des Woords. Ook in den Oranjestaat en Natal zijn alle plaatsen niet vervuld en derhalve kan dit ook geene groote bekommering verwekken.

Schoolmeesters voor het oogenblik naar het Transvaalsche te zenden, zou ik niet durven aanraden; niet omdat men daarvan rijkelijk voorzien is, want inderdaad bestaat er geene grooter behoefte, dan die aan onderwijs; maar dewijl de Boeren arm zijn, waarom zij voor hetzelfde geene uitgaven over hebben, en zij de opvoeding voltooid achten, als men wat lezen, schrijven en rekenen kan.

De notabelen in MOOIRVIERSDORP (POTCHEFSTROOM) zouden daar gaarne een

onderwijzer zien; doch zij willen dien niet, dan geheel buiten den invloed van den Predikant VAN DER HOFF. Neemt men in aanmerking, dat, tengevolge der bemoeiingen van genoemden predikant, twee bekwame en achtenswaardige onderwijzers, (van welke een thans is jungeerende Secretaris-Generaal in den Oranjestaat, en de andere ook goed geplaatst is), het Transvaalsche hebben vaarwel gezegd, dan moet men hunne gronden min of meer billijken. Ook deze gronden gelden tevens, waarom ik den tegenwoordigen tijd niet geschikt acht om schoolmeesters af te zenden."

Tot zoover het verslag van Mr. C. HIDDINGH. Kort is het niet, hoewel wij het belangrijk verkort hebben. Doch als getuigenis van een zoo kalm, nuchter, onbevooroordeeld, waarheidlievend en hoogst beschaafd ooggetuige zoekt het zijne wedergade tevergeefs. Het werpt op de toenmalige kerkelijke en maatschappelijke toestanden in *Transvaal* een verrassend licht; biedt ons den sleutel tot den persoon en het karakter van Ds. VAN DER HOFF, terwijl het aan de sporadische kerkelijke berichten van dien tijd een hoogere waardij bijzet.

Gelukkig had de Heer HIDDINGH zegen op zijn moeilijk werk. Hoe goed hij alles regelde, leert ons, behalve het door hem geschreven *Verslag*, ook zijn begeleidend *schrijven aan de Amsterdamsche Commissie*. In dien brief, gedateerd *Kaapstad*, 1 September 1856, zegt hij o.m.:

„Ik voeg hierbij den aan mij toevertrouwdten beroepsbrief, door den Lijdenburgschen Kerkeraad uitgebragt, benevens nog eenen brief, waarin alle mogelijke hulp aan den predikant wordt toegezegd. Ik heb twee heeren predikanten der Ringsvergadering (Ring Transgariep) verzocht de beroepsacte te teekenen. Zij oordeelden het echter niet noodig, doch waren bereid zulks te doen, indien het mogt worden gevorderd. De Actuaris Synodi FAURE heeft geen zwaarigheid gemaakt zijn *visa* te verleen, ofschoon buiten den regel. Ik ben hierover verblijd, en hoop, dat alle twijfel zal zijn uit den weg geruimd, omtrent het al of niet van kracht zijn der Synodale Wetten en Reglementen, bij de Lijdenburgsche gemeente. Onder andere faveuren, daaruit resulterende, behoort ook, dat de predikantsweduwe aanspraak heeft op pensioen."

Natuurlijk had de Amsterdamsche Commissie nu geen bezwaar meer; zocht en vond een predikant voor *Lijdenburg*, en gaf hiervan kennis aan den Volksraad aldaar. In een brief, d.d. *Amsterdam*, 2 Maart 1858, „aan den Achtbaren Volksraad der Republiek en den Eerwaarden Kerkeraad der gemeente *Lijdenburg*, in Zuid-Afrika", schrijft de Amsterdamsche Commissie, dat zij erin geslaagd is, behalve den man, op wien zij het oog had in hare missive van 9 November 1857, een anderen Evangeliedienaar te vinden, bereid om te gaan naar Zuid-Afrika:

„Het is namelijk de Heer P. A. C. VAN HEIJNINGEN, die zijne studie loffelijk aan de Utrechtsche Hoogeschool heeft volbragt, in Aug. 1856 bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, den graad van Kandidaat tot den H. Dienst heeft verkregen; daarna gedurende eenigen tijd, als Hulpprediker van den WelEerwaarden Heer O. G. HELDRING, te *Hemmen*, in *Gelderland*, onderscheidene deelen van het Heilig Dienstwerk heeft waargenomen, en nu laatstelijk, op ons verzoek, den 28 Febr. l.l. de ordening tot Herder en Leeraar heeft ontvangen, door de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Oost- en West-Indië, te 's-Gravenhage, volgens de bij ons bestaande orde alleen en wettig bevoegd tot inzegening van Predikanten, niet alleen voor de Koloniën van Nederland, maar ook voor Buitenlandschen dienst bestemd.”

De Commissie deelt dan verder mede, dat hij, begin April, met het schip „*Estafette*”, kapitein RIETVELD, naar de Kaap zou vertrekken. Inderdaad arriveerde Ds. PIETER ADRIAAN COENRAAD VAN HEIJNINGEN, in den zomer van het jaar 1858, met genoemden bodem aan *de Kaap*. Hij liet zich door de Synodale Commissie onzer Ned. Geref. Kerk als predikant dier Kerk legitimeeren; werd, nog in hetzelfde jaar, te *Lijdenburg* op wettige wijze bevestigd, en stond tegenover de scheurkerk van den onwettigen Leeraar VAN DER HOFF, om het kwaad, door dezen gedaan, zoo mogelijk te neutraliseeren en de eenheid van Gods Kerk, zoowel als van het arme Transvaalsche volk, biddend te bevorderen.

Het is bekend, hoe de Republiek *Lijdenburg* zich van de Zuid-Afrikaansche had losgemaakt, gevolgd door *Zoutpansberg* en *Utrecht*. In 1858 werden deze beide laatsten weer onder één grondwet hereenigd, en, door de *Lijdenburgsche Conventie* kwam ook *Lijdenburg*, met de andere Transvalers, weder onder één vlag. Bij het achtste artikel dier Conventie hadden de *Lijdenburgers* zich uitdrukkelijk het recht voorbehouden, hunne eigene kerkelijke zaken te mogen regelen:

„Wordt besloten, zoo heet het daar, dat de Nederlandsche Hervormde Gereformeerde Gemeenten, thans in *Lijdenburgsch* grondgebied bestaande of later nog tot stand gebragt wordende, alle tezamen zoowel als elk afzonderlijk, in de zaken van godsdienst en deszelfs kerkelijk Bestuur, vrij zullen blijven, — en nimmer door de andere gemeenten, buiten *Lijdenburgsch* grondgebied bestaande, gedwongen worden, om hun kerkelijk bestuur overeenkomstig het hunne te moeten inrichten.”

LION CACHET zegt: ¹⁾ „De bedoeling hiervan is duidelijk. De Geref. Kerk van *Lijdenburg* wilde vereenigd blijven met de Kaapsche Synode, en er bestond vreeze, dat de *politieke vereeniging ook de kerkelijke zou insluiten*,

¹⁾ „Worstelstrijd”, 3e editie, blz. 320 (*noot*).

indien daaromtrent geene bepaling gemaakt werd. Wijselijk maakte men, in 1860, de politieke eenheid niet afhankelijk van eenheid in Kerkbestuur. Doch bovengenoemd artikel was noodzakelijk, omdat de Grondwet van 1858 van alle ambten en waardigheden uitsloot, die niet tot de door den Staat erkende Kerk behoorde. De woorden: „Hervormde Gereformeerde” hadden, strikt genomen, moeten zijn: „Nederduitsch Gereformeerde Gemeente”. Wie voor de tautologie verantwoordelijk is, is den schrijver niet gebleken.”

Zoo was dus de befaamde Rustenburgsche resolutie van Aug. 1853, waarbij geen andere Kerk in de Republiek werd toegelaten, dan de, van onze Kaapsche Synode losgerukte, „Hollandsch Gereformeerde Kerk” van Ds. VAN DER HOFF — door de Lijdenburgsche Conventie reeds onherroepelijk geneutraliseerd. Trouwens niet alleen in *Lijdenburg*, doch ook over het geheele land waren er honderden vroede mannen en vrouwen, die zich niet verkozen te onderwerpen, aan deze caricatuur-repetitie van het aloude: „*cujus regio, ejus religio*”.

HOOFDSTUK XVIII.

Afscheiding van de Afscheiding.

Motto: και χειρον σχισμα γινεται.

MATTH. 9 : 16b.

De Transvaalsche Overheid was reeds iets wijzer geworden. De Grondwet van 1858 vergelijkende met het befaamde besluit van '53, bemerkt men, dat de Potchefstroompartij reeds veel water in haren wijn had moeten doen. Immers, deze Grondwet was een compromis tusschen de verschillende Staten, die tot dusverre vrij vinnig tegenover elkaar hadden gestaan. Volgens deze wet wil het volk: zijne Nederduitsche Hervormde godsdienstleer, zooals deze in de jaren 1618 en 1619 door de Synode te Dordrecht is vastgesteld, in hare grondbeginselen blijven behouden en zal de Nederduitsch-Hervormde Kerk de kerk van den Staat zijn” (art. 20); verkiest het „geen Roomsche Kerken toe te laten, en ook geen andere Protestant-sche, dan de zoodanige, waarin dezelfde hoofdsom van Christelijk geloof

geleerd wordt, als is opgegeven in den Heidelbergschen Catechismus" (art. 21); erkent het „geen ander kerkelijk gezag, dan dat, wat door de Kerkeraden zijner Nederduitsche Hervormde Gemeente is of wordt goedgekeurd, aangenomen en vastgesteld," volgens art. 23, en „zal het geene andere vertegenwoordigers in den Volksraad aanstellen, dan degenen, die lidmaten der Nederduitsch Hervormde Gemeente zijn."

PRETORIUS maakte het, gelijk men ziet, nog bont genoeg. Wie lid was der „Staatskerk", gelijk hij dien wilde, had ook volle staatsburgerlijke rechten; mocht stemmen, ambten bekleeden; lid van den Volksraad zijn en mede regeeren; — en *politiek* onmondig was de man, die tot de Staatskerk niet behoorde, of hij werd het, zoodra hij zich daarvan afscheidde. Maar de vooruitgang, waarop wij doelden, lag hierin, dat naast de geprivilegeerde Staatskerk ook andere Protestantsche Kerken zouden worden toegelaten. Uit de Notulen van den gecommiteerden Raad, benoemd om uit al de bestaande landswetten eene algemeene Grondwet samen te stellen, blijkt ook, dat er nog gewemeld is tusschen de uitdrukking: *Hoofdkerk* of *Staatskerk*.¹⁾ Vatten wij art. 23 goed op, dan is de bedoeling: dat die *hoofdkerk* eerst haar *fiat* moest verleen, wanneer een ander kerkelijk gezag zich wilde vestigen in de Republiek. Men geve toch wel acht, dat Ds. VAN DER HOFF zijn eigen ongereformeerd standpunt had doen wettigen, door in art. 21 van de inkomende kerken te eischen, dat zij dezelfde *hoofdsom* van Christelijk geloof, als is opgegeven door den Heidelbergschen *Catechismus*, zouden belijden als zijne „Kerk". Nu wilden *Utrecht* en *Lijdenburg* bijv., van zoo'n staatskerk à la VAN DER HOFF niet weten, omdat zij trouw waren gebleven aan de Kaapsche Synode, en, gelijk wij hoorden uit het verslag van HIDDINGH, waren er tal van menschen, over het geheele land verspreid, die met Ds. VAN DER HOFF niets te doen wilden hebben, omdat hij zich had laten vinden tot eene revolutie op kerkelijk gebied. Hierdoor lag het geheele luchtkasteel van Staatskerk al dadelijk in duigen, en het was te verwachten, dat allen, die de eenheid der Nederduitsch Gereformeerde Kerken over geheel Zuid-Afrika nastreefden, zich gingen scharen onder de tegenstanders van Ds. VAN DER HOFF op kerkelijk en van PRETORIUS op politiek terrein. Deze oppositiepartij werd in 1859, op krachtige wijze versterkt door de stichting eener Afscheiden Kerk, — *καὶ χειρὸν σχίσμα γίνεται* (Matth. 9 : 16b).

¹⁾ Vgl. *Staatscourant der Zuid-Afrikaansche Republiek*, No. 20, 26 Febr. 1858.

„Reeds onder de oude voorttrekkers waren verscheidene mannen, zooals HENDRIK POTGIETER, CHAREL CILLIERS en anderen (ook CASPAR KRUGER, de vader van OOM PAUL) die gemoedsbezwaren hadden tegen het gebruik der Evangelische Gezangen, bij de godsdienstoefeningen, op grond dat deze slechts het gewrocht van 's menschen brein, en niet geïnspireerd waren.”¹⁾ Ook te *Burgersdorp* en elders bevonden zich dergelijke menschen. Prof. HOFMEYR zegt ervan in zijne voortreffelijke levensschets van Prof. JOHN MURRAY²⁾:

„De zoogenaamde „Doppers” hadden hunne eigenaardigheden, noem ze, als gij wilt, hunne bekrompenheden; zij hadden een afkeer van al wat nieuw was en wilden, onder anderen, alleen de psalmen zingen, die hunne voorvaderen hadden gezongen; behielden de kleederdracht der voorouders; lazen geene andere Staten-Bijbels, dan die, in de dagen der voorvaderen, bij BRANDT & ZONEN waren uitgegeven en alleen zekere schrijvers, „auteurschrijvers” door hen genoemd.”

Welnu, dergelijke lieden zetten zich ook in *Transvaal*, met name te *Rustenburg* neder, waar de KRUGERS woonden. Uit Mr. HIDDINGH's verslag herinnert de lezer zich wellicht, dat eenigen van den Kerkeraad te *Rustenburg* hem hunne bezwaren mededeelden, over het toezenden van eenen Leeraar door de Amsterdamsche Commissie, en wenschten eenen van de Afgescheidene gemeenten uit Holland te beroepen. Welnu, zowel de Regeering, alsook de Rustenburgsche Kerkeraad, waarvan Ds. VAN DER HOFF consulent was, hadden het verzoek dezer lieden, een Leeraar van hun principe te beroepen, toegestaan. Onderhandelingen met den Hervormden Ds. CALLENBACH mislukten en het schijnt, dat ook de toenmalige Afgescheidenen kennis van hun verlangen hadden gekregen, hetzij uit de vele berichten, destijds in Nederland verspreid, hetzij door rechtstreeksche brieven. Hoe dit ook zij, de Synode der Christelijk Gereformeerde Kerk, in 1857 te *Leiden* vergaderd, kreeg een prachtige gelegenheid, zich met de Transvaalsche aangelegenheden op de hoogte te stellen, toen zij haren zending Ds. D. POSTMA, bestemd om onder de Transvaalsche Kaffers als „missionair Dienaar des Woords” te werken, begin 1858, naar Zuid-Afrika zond.

Welke de motieven waren, die aan deze uitzending ten grondslag lagen, is uit den in zeer algemeene termen opgestelden lastbrief—alléén niet op te maken. Daartoe heeft men ook de Synodale Acta van die dagen en allerlei

¹⁾ VAN OORDT, *Paul Kruger*, blz. 87.

²⁾ Vóór de folio prachuitgave van diens Kaapschen Kinderbijbel.

gelijktijdige kerkelijke berichten te bestudeeren, en dan komt men tot de dwingende conclusie: Ds. POSTMA *had geen kerkstichting in mandatis, maar zendingswerk onder de Kaffers*. De Synode heeft nooit daaraan gedacht, dat Ds. POSTMA zich zou afscheiden. Ja, wat sterker is, Ds. POSTMA deed, bij zijne komst aan de *Kaap*, het tegendeel verwachten.

Ds. POSTMA reisde met hetzelfde schip naar Zuid-Afrika, waarop Ds. VAN HEIJNINGEN zich bevond. Met groote hartelijkheid werd de Afgescheiden Leeraar aan de *Kaap* ontvangen. Hij preekte daar, en, gedurende zijne doorreis naar *Natal* ook elders, meer dan ééns; droeg bij die gelegenheden toga en bef en gaf zelfs gezangen op. „De wateren der zee hebben de afscheiding uitgewischt”, verklaarde hij. „Waar de leer wordt gehandhaafd, daar is de Kerk; de Gezangen mogen nooit oorzaak van scheiding zijn.” „De Gezangen”, zoo schreef hij naar Holland, „zijn hier wel in gebruik, maar geen Leeraar is gehouden er uit te laten zingen, en, wanneer de Kerk in hare vrijheid, die zij nu mag genieten, zoo voortgaat, koester ik de gedachte, dat zij met der tijd uit de Gezangen wel zal uitmonsteren, die men in geen goeden geest vindt, want ik heb mijne opinie bij de voornameste hunner geopenbaard, en wij stemmen geheel daarin overeen.” Toen iemand hem zijne vrees te kennen gaf, dat hij kwam om de Afgescheidene Kerk uit te breiden, en dat de „Doppers” zich bij hem zouden voegen, omdat zij tegen de Gezangen waren, was zijn antwoord, dat het doel zijner komst was om op *de Heidenen* te werken door de Boeren; *zijn komst was een uitvloeijsel van zendingsijver*. Dit wordt hierdoor bevestigd, dat de twee of drie laatste preeken van Ds. POSTMA (later gedrukt) pleitredenen waren voor de Heidenen. In „de Stem” sprak men ook van giften voor het *zendingswerk*. In een manifest, uitgegaan van „de Synodale Commissie der Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk in Nederland”, onderteekend door S. VAN VELZEN, A. BRUMMELKAMP en H. JOFFERS, gedateerd: Kampen, 8 Maart 1850, komen deze zinsneden voor:

„Werd reeds lang en van vele zijden de begeerte geopenbaard, dat de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk *de hand mogt slaan aan het zendelingswerk*, wij verblijden ons zeer te kunnen berigten, in den weg der Voorzienigheid thans zoover te zijn gevorderd, dat de hand reeds aan de ploeg geslagen is.”

Dan wordt medegedeeld, wat wij reeds weten, dat er twee afgevaardigden waren benoemd en volgt dit:

Spoelstra I

13

„De Synodale Commissie zag zich hiertoe des te beter in staat, daar de Commissie, belast met de inzameling van gelden voor de zendingszaak in het algemeen, gemeend heeft de gelden, daartoe bereids ingekomen, hiervoor beschikbaar te moeten stellen.”

En verder: „Zij twijfelt niet, of de Gemeente zal over het algemeen er zich met haar in verblijden, dat Ds. POSTMA, thans nog Herder en Leeraar in onze gemeente te Zwolle, zich tot dat werk (dat zendingswerk) heeft laten vinden . . .”

„Ons oog is in in dezen in de eerste plaats zeker op de behoeften der Republiek zelve, met hare 40.000 ingezetenen van Hollandschen oorsprong, en 100.000 Kaffers, die, in afhankelijken toestand, hen omringen, maar evenzeer op geheel Afrika, dit werelddeel, dat over het geheel nog gelegen is, in de duisternis van de schaduwen des doods, maar in den laatsten tijd des te gewichtiger voor de Christenen geworden is, naarmate de ontdekking van hetgeen in deszelfs binnenlanden zich bevindt, des te belangrijker is. De Transvaalsche Republiek kan, onder 's Heeren zegen, een midden- en uitgangspunt van Evangelisatie worden van zeer groot belang. Velen uit de onzen zullen, hopen wij, derwaarts gaan, zichzelven zoowel als de Republiek ten zegen. Er is aldaar groote behoefte aan kolonisatie, bij de meest uitnemende gelegenheid ertoe. De Republiek spreekt met ons de Hollandsche taal, en verlangt zeer, dat toch Nederlanders van allen rang en stand, mits dat zij God vreezen en van de Gereformeerde belijdenis zijn, in haar midden zich komen vestigen. Ieder Nederlander, die zich daar alzo wil nederzetten, kan een uitgebreid grondgebied koopen voor zeer weinig geld. Zoo luiden de berigten, die reeds tot ons kwamen. Dit alles en wat verder in de zaak van belang kan worden geacht, gaat onze waarde broeder POSTMA thans onderzoeken. Zijn hart leeft daarin en hij is een man van ondervinding. Gaarne blijft hij daar en zendt ons schriftelijke bescheiden, of komt persoonlijk terug, naarmate de Heere hem den weg wijzen zal.”

Hieruit blijkt zonneklaar, dat Ds. POSTMA's mandaat vierderlei omvatte:

1. Persoonlijk zendeling te zijn onder die 100,000 Kaffers van Transvaal, en een zendingsmiddelpunt te vormen, waaruit straks geheel Afrika, met zijn millioen arme Heidenen, voor koning Jezus kon worden gewonnen.
  2. De Transvaalsche Boeren voor die schoone zendingsgedachte te winnen; door de Boeren op de Heidenen te werken.
  3. De Boeren, desgevraagd, te dienen met een of meer Gereformeerde predikanten, *niet als afzonderlijke groep, daar de motieven, die in Holland tot de scheiding hadden geleid, in Zuid-Afrika in 't geheel niet bestonden;* maar, als Leeraren der Ned. Geref. Kerken van Zuid-Afrika, op dezelfde wijze te worden geïncorporeerd als verscheidene Gereformeerde Hollandsche en Schotsche predikanten.
  4. Emigratie van geloofsgenooten naar Transvaal te helpen bevorderen, op dezelfde wijze als in 1846 met Amerika was geschied.
- Had hij zich aan zijn lastbrief gehouden, tot welk een uitgebreiden zegen

ware hij dan gesteld geworden. En nu is zijn naam, helaas! verbonden aan een der treurigste scheuringen in onze Kerk! Niets heeft hij gedaan voor de zending. De „Doppers” nagenoeg niets, omdat men zich, in plaats van de Boeren voor die schoone zendingsgedachte te winnen, door de haat en afkeer voor de zending der „dubbele Doppers” de wet heeft laten voorschrijven. En van de emigratie van geloofsgenooten, die aan Amerika zoo rijken zegen heeft gebracht, kwam evenmin iets op die mooie schaal, als de Synode bedoelde. In dit alles stelde hij zijne Kerk teleur.

Den 10^{den} November 1858, arriveerde Ds. POSTMA te *Rustenburg*, het brandpunt der zoogenaamde Dopperpartij, die verlof hadden bekomen, gelijk wij boven zagen, eenen Leeraar overeenkomstig hun eigen beginsel te beroepen. Het lag voor de hand, dat deze lieden, — en met name de latere President KRUGER, die zich nooit van een eenmaal opgevat plan liet afbrengen! — een poging zouden wagen, Ds. POSTMA daar te houden als Leeraar hunner Kerk; *maar niet, dat deze zich van de zooveel grootere nooden der arme heidenen, die hem omringden, zou laten aftrekken.* Toch geschiedde dit. Men weet, dat het verlof om een Gereformeerd Leeraar te beroepen, verleend was, op voorwaarde, dat deze, voor hij de bediening aanvaardde, door de Algemeene Kerkvergadering over zijne geloofsbelijdenis moest worden ondervraagd en Ds. POSTMA verklaarde zich, op verzoek der groep geestverwanten te R., bereid zich aan dat onderzoek te onderwerpen. Dit geschiedde den 10^{den} Januari 1859 en leverde natuurlijk geen het minste bezwaar op. Verschil was er in den boezem der vergadering, over het al of niet gebruiken der Gezangen. Sommigen wilden de Gezangen voor *kerkgebruik* geheel afschaffen; anderen wilden ze *verplichtend* stellen, terwijl anderen, en *hieronder* Ds. POSTMA, „*het aan de wijsheid en het geweten van elken Leeraar wilde overlaten, met inachtneming van den toestand der gemeente, teneinde er om deze zaak geen verdeeldheid noch scheuring plaats vinde.*” Met meerderheid van stemmen werd evenwel besloten, het gebruik der gezangen bij de openbare godsdienstoefening *verplichtend* te stellen. In een zeer vleierend schrijven gaf de Heer VAN DER HOFF, namens de Algemeene Kerkvergadering der Nederduitsch Gereformeerde Kerk in Z.-A. R., Ds. POSTMA, kennis van den wensch der vergadering, dat zijne Kerk, benevens het Boek der Psalmen ook het Evangelisch Gezangboek als een kerkelijk boek had aangenomen en daarvan, bij den openbaren Godsdienst, gebruik maakte. „Die kerkelijke inrichting”, zoo vervolgde hij, „die kerkelijke inrichting, maar ook niets meer, wenscht de vergadering bovenge-

noemd, dat hier in stand zal blijven. Aangenaam zal het dus der vergadering zijn, om Herders en Leeraars, waaraan de Gemeenten nog zoo dringend behoefte hebben, tot ons te zien overkomen. *En kan UEerwaarde een of meer Leeraars uit Uwe kerk aanwijzen, of Uw eigen persoon beroepbaar stellen, en in onze Kerk dienen, zooals die thans bestaat, dankbaar zullen wij dit erkennen en aan de onderscheidene gemeenten dezer Republiek dit bekend stellen, teneinde een wettig beroep op een der door UEerw. ons aangewezen Leeraars of op Uw eigen persoon uit te brengen.*

Aangenaam bovenal zou het zijn, indien UEerwaarde besluiten kon, om uw persoon voor een onzer gemeenten beroepbaar te stellen, daar wij UEerwaarde hebben leeren kennen als een Leeraar, met wiens prediking van het Evangelie wij niet alleen volkomen tevreden zijn, maar openhartig betuigen, dat Uwe troostrijke Evangelietaal onze harten geheel in liefde voor uw persoon heeft ingenomen."

Uit dit schrijven blijkt niet, dat VAN OORDT gelijk heeft, met zijne bewering, dat Ds. VAN DER HOFF den nieuwen aankomeling met leede oogen aanzag. Ds. POSTMA zelf heeft de vriendelijkheid, waarmee Ds. VAN DER HOFF hem ontving en bejegende, hoogelijk geróemd. Maar tevens verklaarde hij in dat verband :

„Ik geloof integendeel, dat Ds. VAN DER HOFF mij met hartelijkheid ontving, met een geheel ander vooruitzicht, namelijk *om door mij en onze Kerk eenen kerkelijken steun te verkrijgen, tegenover de Ned. Geref. Kerk van de Kaapkolonie*, die Z.Eerw. miskende, en van welke hij zich, met de Kerk in de Z.-A. Republiek, reeds formeel vóór mijne komst al had afgezonderd, als eene zelfstandige Kerk, onder den naam van: Nederduitsch Hervormd, bij de Grondwet van dat land alzo beschreven en erkend als Staatskerk. In die verwachting echter werd Ds. VAN DER HOFF teleurgesteld, omdat ik niet kon instemmen in anti-Gereformeerde handelingen, toen door mij genoeg bekend gesteld." ¹⁾

Deze opmerkingen werpen een eigenaardig licht op het meer dan welwillend schrijven van Ds. VAN DER HOFF aan Ds. POSTMA. Trouwens wij zullen later gelegenheid hebben op te merken, dat Ds. VAN DER HOFF waarlijk niet zoo sympathiek stond tegenover de Gereformeerde beginselen, als wij uit dien brief aan Ds. POSTMA zouden opmaken. Ds. POSTMA'S vermoeden over Ds. VAN DER HOFF'S taktiek: KAMPEN UIT

¹⁾ Vgl. *Geprovoeerde Herinnering en Teregtwijzing aan den WelEerw. Zeergel. Heer S. HOFMEIJR, Th. Dr., Predikant te Montagu*, door D. POSTMA, V. D. M. te Burgersdorp, Kaapstad, 1871, blz. 7.

TE SPELEN TEGEN KAAPSTAD, krijgt, gelijk mijn leermeester KUENEN placht te zeggen : *langs dezen weg eene hooge mate van waarschijnlijkheid*. Maar Ds. POSTMA doorzag Ds. VAN DER HOFF; hij bemerkte bovendien, dat hij met hem en zijne aanhangers onmogelijk in één kerkverband zou kunnen leven, omdat het hun faalde aan een solieden, gemeenschappelijken basis van Gereformeerde beginselen. Nog dienzelfden dag (11 Jan. 1859) schreef Ds. POSTMA, dat hij zich volgens Gods Woord niet gerechtigd achtte, aan de gestelde voorwaarde te voldoen. Evenmin mocht hij, *met het oog op de geopenbaarde gevoelens*, de hulp zijner Kerk toezeggen. Hij schrijft o.m. deze merkwaardige woorden :

„Dan, hoewel ik tot op deze Vergadering, op haar verzoek, of op dat van den EdelAchtbaren Volksraad, mij onthouden heb van de bediening der bondzegelen en andere kerkelijke handelingen, verklaar ik nu de Vergadering, dat ik mij van af heden *daaraan* niet meer verbonden acht, *en wat ik voorts in de Republiek mocht doen, als wettig geordend en gezonden dienaar des Heeren, wensch te doen overeenkomstig de kracht mijner Goddelijke zending.*”

De teerling was nu geworpen. Een groep van 15 personen, waaronder behalve vele Kerkeraadsliden en oud-Kerkeraadsliden, ook Commandant S. J. P. KRUGER was, vereenigden zich met Ds. POSTMA tot eene zelfstandige Kerk. Nog aan den avond van 11 Januari werd de *Acte van Afscheiding* opgemaakt, en den volgenden morgen bij de Vergadering der Ned. Herv. Kerk ingediend. Wij ontleenen daaraan hetgeen hier volgt :

„HoogEerwaarde Vergadering! Ondergeteekenden zich bezwaard gevoelende over uw genomen besluit van hedenmorgen, omtrent de aangeboden hulp uit Neerlands Kerk, wenschen zij evenwel van die hulp gebruik te maken, zooals die door die Kerk wordt aangeboden; verklaren door dezen vrijwillig, dat zij van nu af treden uit uwe kerkelijke gemeenschap, en wenschen te bestaan als Vrije Gereformeerde Kerk, overeenkomstig de *leer, tucht en dienst* der Vaderen, zooals die zich te *Dordrecht*, in de jaren 1618 en 1619, hebben geopenbaard in hunne Nationale Synode, de Kerkorde gewijzigd, naar dat onze tegenwoordige omstandigheden het verordenen.

Zij betuigen de Vergadering echter, dat, hoe bedroevend zij dezen stap ook achten, zij echter hopen en bidden, dat de broederlijke tusschen wederzijdsche gemeenten niet verflauwe, maar steeds meer en meer aangekweekt worde, verdragende elkander in liefde omtrent het bestaande verschil. En *God geve, dat wij nog eens allen één worden, zowel in dienst als in leer.*”

Ds. VAN DER HOFF, antwoordde den volgenden dag, 12 Jan. 1859, namens zijn kerkvergadering o.m. dit :

„Hoe bedroevend uwe stap ons ook voorkome, vinden wij geene vrijheid om U te beletten, te doen, wat gij thans gedaan hebt. Wij vereenigen zelfs van onze zijde met U in de bede, dat de tijd eenmaal komen moge, en God geve dat hij kome, dat wij nog eens allen één worden, zoo in dienst als in leer.

Ofschoon wij het, naar ons inzien, *als een groote ramp beschouwen, die onze Kerk en Staat door dezen stap getroffen heeft*, willen wij echter biddend hopen, dat de Heer ook deze zaak, naar Zijne wijsheid en liefde, besturen en U behoeden en beschermen zal.”

Een groote ramp voor Kerk en Staat was deze afscheiding zeker. Maar zag Ds. VAN DER HOFF niet de *Nemesis*, die zijne eigene scheurmakerij kwam wreken?

Twee van de personen, die de Scheidingsakte geteekend hadden, trokken later hunne namen terug. Maar daartegenover stond, dat er, op den 10^{den} Febr. 1859, reeds driehonderd lidmaten, vertegenwoordigende een zielental van 780, zich aansloten. Den 11^{den} verklaarde Ds. POSTMA plechtig, de bediening van Herder en Leeraar op zich te nemen in den naam en de kracht des Heeren; en koos men Kerkeradsleden, die hij des namiddags bevestigde, na het uitspreken van een intrepreek. Ds. VAN DER HOFF was, om den schijn te redden, nog door een ouderling bevestigd, terwijl Ds. POSTMA het zonder bevestiging afdeed met de woorden: „dat ik mij heden plechtig verklaar de bediening van Herder en Leeraar onder U op mij te nemen, in den naam en de kracht des Heeren”. (cf. *De Geschiedenis der Geref. Kerk in de Z.-Afr. Republiek sedert 1858*” bij Saul Solomon en Co. te Kaapstad, 1870).

Aan de Hooge Overheid des lands werd, den 12 Febr., een Akte gezonden, waarbij Ds. POSTMA, namens de (Eerste) Algemeene Vergadering der Gereformeerde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek kennis gaf van hare oprichting, haar grondslag, haar reglement en aanspraak maakte op de bij de Grondwet gewaarborgde bescherming.

HOOFDSTUK XIX.

De wrange vruchten der Scheiding.

Van regeeringswege werd geen rechtstreeksch antwoord ontvangen op de kennisgeving, aan het einde van het vorige hoofdstuk vermeld. Wel werd Ds. POSTMA uitgenoodigd tot het bijwonen eener Algemeene Kerkvergadering, op verzoek der Regeering uitgeschreven te Potchefstroom, den 26^{en} April 1859. Eene dergelijke uitnoodiging werd van regeeringswege gezonden (d.d. 19 Febr. 1859, en onderteekend namens den Uitvoerenden Raad door M. W. PRETORIUS, *President* en C. MOLL, *Gouv.-Secretaris*) aan enkele predikanten der Ned. Geref. Kerken in den Oranje Vrijstaat en de Kaapkolonie, waarin deze verzekering voorkomt: „dat deze uitnoodiging in overeenstemming is met den wensch van de groote meerderheid der leden van genoemde Kerk alhier, opdat daardoor een band en nadere betrekking tusschen de Leeraars der Kaapkolonie en van den Oranje-Vrijstaat met onze Kerk moge ontstaan.”

De vergadering werd gehouden van 26—30 April 1859 te Potchefstroom. Behalve de Heer VAN DER HOFF, die als Voorzitter fungeerde, en Kerkeradsleden van de verschillende tot zijne Kerk behorende gemeenten, werd de vergadering bijgewoond door de leden van den Uitvoerenden Raad, benevens de predikanten LOUW, van *Fauresmith*; HOFMEYR, van *Colesberg* en VAN HEIJNINGEN, van *Lijdenburg*, die, met eenige hunner Kerkeradsleden, als leden der vergadering zitting namen. Tevens was ook Ds. POSTMA gekomen, om de schriftelijke documenten, door hem bij de Regeering ingediend, toe te lichten.

Als leiddraad der beraadslagingen werd gevolgd een brief van den Uitvoerenden Raad aan deze vergadering gericht, en daar voorgelezen. De Uitvoerende Raad verzocht daarin de vergadering te willen uitmaken, of de door Ds. POSTMA gestichte: „Gereformeerde Kerk” voldeed aan art. 20 der Grondwet; zoo ja — of dan het bestaan van twee Kerken noodzakelijk en een vereeniging onmogelijk was? *Het stuk gaat aldus voort:*

„Het groote nadeel, door de scheuring en verdeeldheid reeds ontstaan en nog te veroorzaken, waarin de tweedragt, en dat wel godsdienstige tweedragt binnen in onze jeugdige Republiek wordt geplant, doet de Uitvoerende Raad